

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

1. līmeņa profesionālā augstākās izglītības studiju programma

Pirmsskolas izglītības skolotājs

INESE BĒRZIŅA

Jaunākā 2 – 3 pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma aktivizēšana pedagoģiskajā procesā

Kvalifikācijas darbs

Darba vadītājs

Docente

Dr.paed.

Inga Stangaine

Akadēmiskais amats

Zinātniskais /
akadēmiskais amats

Vārds, uzvārds

Paraksts

CĒSIS 2022

ANOTĀCIJA

Kvalifikācijas darba autore – Inese Bērziņa

Kvalifikācijas darba nosaukums – Jaunākā 2 – 3 pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma aktivizēšana pedagoģiskajā procesā.

Kvalifikācijas darba mērķis – Teorētiski pamatot un empīriski pārbaudīt jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma aktivizēšanu pedagoģiskajā procesā.

Pirmajā nodaļā – ir analizētas pedagoģijas un psiholoģijas zinātnieku atziņas par vārdu krājuma aktivizēšanu un to veidošanos pirmsskolas vecumā.

Otrajā nodaļā – ir veikts empīriskis pētījums par jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma aktivizēšanu pedagoģiskajā procesā, iekļaujot secinājumus.

Rakstot darbu, pielietotas šādas metodes: teorētiskā pētījuma metode – zinātniskās literatūras un citu avotu analīze. Empīriskā pētījuma metodes – pedagoģiskā novērošanas, aptaujas metode.

Pētījums balstīts uz 39 avotu analīzi, piemēram, Latviešu un ārzemju autoru darbiem un internetā pieejamiem materiāliem.

Kvalifikācijas darbs sastāv no ievada, no 2 nodaļām un 6 apakšnodaļām, secinājumiem, literatūras un avotu saraksta, pielikumi. Darbā iekļautas 3 tabulas, 10 attēli.

Atslēgas vārdi – valoda, runa, vārdu krājums, aktivizēšana, pedagoģiskais process.
Kvalifikācijas darba apjoms 47 lappuses.

ABSTRACT

The author of the Qualification paper – Inese Bērziņa

The title of the Qualification paper – The activation of the youngest 2 – 3 preschool children`s vocabulary in the pedagogical process.

The purpose of the Qualification paper – to substantiate in theory and to empirically test the activation of the youngest preschool children`s vocabulary in the pedagogical process.

In the first chapter – the opinions of pedagogy and psychology scientists on the activation of vocabulary and their formation at preschool age have been analyzed.

In the second chapter – an empirical study has been carried out on the activation of the vocabulary of the youngest preschool children in the pedagogical process, including conclusions.

The following methods have been used in developing the paper: method of theoretical research - analysis of scientific literature and other sources. Empirical research methods - pedagogical observation, survey method inquiry method.

The research is based on analysis of sources, for example, works of Latvian and foreign authors and materials available on the Internet.

The Qualification paper consists of the introduction 2 chapters and 6 subsections, conclusions, bibliography, appendices. The work includes 3 tables, 10 pictures.

Key words – language, speech, vocabulary, activation, pedagogical process.

The Qualification paper consists of 47 pages.

Saturs

Ievads.....	5
1 Pedagoģijas un psiholoģijas zinātnieku atziņas par vārda krājuma aktivizēšanu	8
1.1 Bērnu runas un valodas attīstības uzdevumi pirmsskolā	8
1.2 Jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu attīstības raksturojums saistībā ar pētāmo tematu .	12
1.3 Pedagoģiskajā procesa izmantošana bērnu vārdu krājumu aktivizēšanai	16
2 Empīriskais pētījums par pedagoģiskā procesa izmantošanu jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma aktivizēšanu	21
2.1 Empīriskā pētījuma izmantoto metožu apraksts	21
2.2 Pētāmās grupas raksturojums.....	25
2.3 Pedagoģiskais process bērnu vārdu krājuma aktivizēšanai	30
Secinājumi	44
Priekšlikumi.....	45
Literatūras un avotu saraksts	46
Pielikumi.....	48

Ievads

Pētījuma tēma ir aktuāla, jo cilvēkbērns bez spējas izpausties ar runu, dzimto valodu nevar sevi apliecināt un pilnveidot. Klusējošs vai neskaidri runājošs citiem nesaprotams bērns nejūtas labi, iekšējais „es” nevar atvērties (Irbe, Lindenberga, 2017). Kā norāda Dž. Aičisone cilvēkam, unikālai personībai, kurai piemīt valodspēja kopš dzimšanas ļauj iemācīties valodu. Dž. Aičisone norāda, lai arī cilvēks saistībā ar valodu domā, un domas tiek ietērtas vārdos un gramatiskās kategorijās, ir svarīgi iemācīties valodas strukturālos modeļus, nosacījumus, kā lietot valodu noteiktās runas situācijās (Aičisone, 2015). Bērnā apgūstot savu pirmo valodu, nozīmē, ka ir apguvis sarežģītu vārdu sistēmu, struktūru, lai efektīvi sazinātos ar citiem. Cilvēki ir vienīgie, kas ir apguvuši kognitīvās valodas saziņu. Valoda ļauj cilvēkam vienkārši dalīties savās jūtās, domās, idejās ar citiem. Lai gūtu vēlamo rezultātu, pieaugušajam te jāizmanto gan verbālie līdzekļi (uzslavas, iedrošinājums), gan dažādi citi materiāli resursi, piemēram, rotaļlietas, gan arī savas runas paraugs. „Dienā mūsdienās bieži vecāku komunikāciju ar bērnu jau agrīnā vecumā aizvieto digitālo tehnoloģiju izmantošana, un samazinās verbālā komunikācija ar bērnu. Dažādu tehnoloģiju izmantošanai ir pozitīva nozīme bērnu attīstībā, tomēr ir jāievēro nosacījums, ka vislabākos rezultātus bērnu valodas attīstībā agrīnā vecumposmā varēs gūt tad, kad tehnoloģijas izmantos kopā ar vecākiem un notiks saruna par redzēto” (Markus, Zīriņa, 2016).

Darba autore atklāj, ka pētījuma temats „Jaunākā (2 – 3) pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma aktivizēšana pedagoģiskajā procesā” ir aktuāls, jo acīm redzami lielākā daļa mūsdienās bērna vecāki, grāmatas lasa samērā maz, līdz ar to viņu bērni arī daudz mazāk pievēršas grāmatu lasīšanai. Tātad laika gaitā ir tieksme, ka sabiedrības vārdu krājums kopumā sašaurinās. Nenoliedzami, bērnodārzs vienmēr ir „grūdiens” valodas attīstībā, jo bērns nonāk vienaudžu vidē, un rezultātā apgūst daudz jaunu vārdu. Mūsdienu realitāte, protams, ir zināms, ka nevaram iztikt bez tehnoloģijas klātbūtnes vecāku un bērnu dzīvē. Īpaši līdz ar pandēmiju tehnoloģiju klātbūtne ar vien vairāk ienāk ģimeņu dzīvēs – arī maziem bērniem ir nodarbības, kas notiek attālināti. Jāatzīst, ka ne jau visi vecāki lasa psihologu un pedagogu grāmatas par bērnu attīstību. „Pats galvenais, ko mēs varam sniegt mazajam sprukstiņam, ir nedalīta mūsu uzmanība, atraujoties no mobilo telefonu un planšetdatoru ekrāniem” (Višķere, 2017, 4).

„Valodas mācība ir cieši saistīta ar apkārtējās dzīves norisēm, ar valodas un domāšanas attīstīšanu” uzskata raksta autore (Uršulska, 2015). No pedagoģiskā viedokļa raugoties, vērā

ņemama ir atziņa par daudzveidīgiem pedagoģiskiem līdzekļiem (attēli, rotaļlietas u. c.), uzdevumiem, vārdu spēlēm, jo īpaši rotaļām u. tml., kas pakāpeniski attīsta un bagātina bērna runu un sekmē vārdu krājuma paplašināšanos (Anspoka, 2011).

Mācību saturā un jaunajā pieejā, kura tika īstenota 2019. gada 1. septembrī pirmsskolu izglītībā visā Latvijā ir apgūstamo zināšanu un prasmju sasaiste ar reālo dzīvi un aktīvs izziņas process skolotāja vadībā. Stājās spēkā arī pirmsskolas izglītības vadlīnijas, mācību programma norādot, ka pirmsskolas izglītības satura īstenošanas mērķis ir dzīvespriecīgs, zinātkārs, radošs bērns, kurš dzīvo veselīgi, droši un aktīvi, patstāvīgi un ieinteresēti darbojas, gūstot pieredzi par sevi, citiem, apkārtējo pasauli un savstarpējo mijiedarbību tajā (Ministru kabineta 21.11.2018. noteikumu Nr. 716 „Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem” 2.punkts, Latvijas Vēstnesis).

Jaunajā mācīšanās pieejā tiek uzsvērts, lai bērni mācītos ar prieku. Svarīgi ir vērst uzmanību tam, lai process būtu mērķtiecīgs un caurvij visu pedagoģisko procesu. Pirmsskolā galvenā darbības forma ir rotaļa, caur kuru tiek piedāvāts bērniem izziņāt valodu un plašo pasauli. Pirmsskolas periodā, kamēr bērns aug un attīstās, iegūst jaunas zināšanas un prasmes, komunikācijas attīstība tiek sekmēta tieši bērnustrukturētajās rotaļās. Turpinot iepriekš aprakstīto, šī darba autore pētīs, ko iesaka zinātnieki par vārda krājumu aktivizēšanu šajā vecumā.

Pētījuma objekts: Pedagoģiskais process pirmsskolā.

Pētījuma priekšmets: Jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma aktivizēšana.

Pētījuma mērķis: Teorētiski pamatot un empīriski pārbaudīt jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma aktivizēšanu pedagoģiskajā procesā.

Pētījuma hipotēze: Jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu runa tiks veicināta, ja:

- pedagoģiskajā procesā nodarbībās tiek izmantoti rotaļu elementi, kas piesaista bērnu uzmanību;
- rotaļnodarbībās tiek uzdoti vienkārši jautājumi, vaicāts un cienīts bērnu viedoklis,
- bērns iesaistās daudzveidīgās rotaļās, īstenojot sadarbību ar pieaugušo un bērniem.

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt pedagoģijas un psiholoģijas zinātnieku teorētiskās atziņas par vārdu krājuma aktivizēšanu un to veidošanos pirmsskolas vecumā.
2. Empīriski pārbaudīt jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma aktivizēšanu pedagoģiskajā procesā.
3. Analizēt empīriskajā pētījumā iegūtos rezultātus, veikt secinājumus.

Pētījuma metodes:

Teorētiskā pētījuma metode – zinātniskās literatūras un citu avotu analīze;

Empīriskās pētījuma metodes – pedagoģiskais novērojums, pedagoģiskā izmēģinājuma darbība, datu analīze, rakstiskās aptaujas.

Pētījuma bāze:

Pētījums veikts „X” iestādē. Pētījumā aptverti – 10 bērni, 10 vecāki, 2 skolotāji.

1 Pedagoģijas un psiholoģijas zinātnieku atziņas par vārda krājuma aktivizēšanu

1.1 Bērnu runas un valodas attīstības uzdevumi pirmsskolā

Pētījuma teorētisko bāzi par valodas un vārdu krājuma aktivizēšanu darba autore veidos pamatojoties uz pedagoģijas un psiholoģijas zinātnieku atziņām un ieguldījumu personības attīstības teorijā, īpaši pievēršot uzmanību vārdu krājuma aktivizēšanai.

Valoda kā termins vārdnīcā tiek skaidrots sekojoši tā: „zīmju sistēma, ko lieto, lai sazinātos, izteiktu domas, fiksētu informāciju; izglītības sistēmā – zināšanu sniegšanas un apgūšanas līdzeklis” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 184).

Bērna valodas pētījumos tiek runāts par runas sistēmu un runas kompetenci. Par bērna runas kompetenci liecina tas, ka bērns izrāda vēlmi runāt, ko samērā bieži piešķir par bērna runas aktivitāti. Bērna runas aktivitāte ir novērojama jau pirmajā dzīves gadā, kad bērns spēlējas ar savām rociņām, kājiņām, rotaļlietām, respektīvi arī runā savā valodā. Tāpēc ar visu iepriekš minēto var secināt, ka jau ar maza bērna vecuma vajadzībām pēc aktivitātes var liecināt par bērna rosīgu darbošanos. Bērna vēlme darboties iepazīt, izpētīt sevi un apkārtni, kontaktēties ar vienaudžiem, pieaugušajiem, kur neaizstājama loma ir runas darbībai, bērns izrāda zināmu iniciatīvu un to rosina ārējie un iekšējie pamudinājumi.

Vērā ir ņemams fakts par valodas komunikāciju jau agrā bērnībā. H. Helminga, analizējot itāļu zinātnieces Montesori atziņas, ir norādījusi, ka viņa sniegusi sekojošu viedokli par valodas un runas svarīgumu jau agrā posmā, norādot, ka otrajā dzīves gadā, ņemot vērā straujo valodas apguvi, bērnam jau ir notikusi spēcīga iekšējā sagatavošanās, respektīvi ir sadzirdēta cilvēka balss. Tas darbojas tikai, tad, ja tieši ir notikusi cilvēka valodas uztveršana – cilvēks iemācās valodu (Helminga, 2006, 86). „Vairākums pasaulu ir tiešām acīm saredzamas, bet citas nav saskatāmas tās ir diemžēl tikai sajūtamas. Viena no neredzamajām pasaulēm ir cilvēka psihiskā pasaule, tā ir pasaule „es pats”, kurā ietilpst gan apzinātā, gan neapzinātā daļa”, atzīst psiholoģe (Gēbele, 2012, 9). Jau no pašas agras bērnības ir ļoti liela nozīme komunicēt, jo tas ir viens no intelektuālās attīstīšanas līdzekļiem kā norāda V. Golubina, ka bērna psiholoģiskajā attīstībā valoda pilda konkrētas funkcijas: komunikatīvo, regulējošo, vispārinošo. Iepazīstot savu tuvāko apkārtni, dabas parādības, priekšmetus un klausoties pieaugušā runā – bērns veido savu aktīvo runu un apgūst vārdu krājumu respektīvi mazs bērns ir atdarinātājs (Golubina, 2007, 224). Darba autore,

apkopojot iepriekš minētos viedokļus, personīgi secina, ka agrā posma sākumā līdz diviem gadiem, bērnam dzirdot pieaugušo sarunājamies ar mutisko runu, tad bērns jau ir uztvēris valodu un saglabājis zemapziņā – vārdu pamatkrājumu, teikuma uzbūvi un intonāciju ir uzņēmis sevī valodu. Pirmsskolā otrajā gadā var vērot, ka viena un tā paša vecuma bērni parāda atšķirīgas spējas runas apgūšanā, lai gan mācības virzās uz kopīgiem uzdevumiem. Arī var novērot pirmsskolā, ka dažu mēnešu jaunāka bērna vārdu krājums ir plašāks nekā tam, kas ir dažus mēnešus vecāks.

Kā norāda K. Mārtinsones un A. Miltuzes skatījums, valodai ir daudz formu – žesti, skaņas (Emmorey, 2002), un tās galvenā funkcija ir nodot informāciju (Adedimeji, 2005). Darba autore šīs atziņas izprot ar personīgajiem novērojumiem un faktiem secinot personīgi, ka, vērojot, klausoties bērnu agrā bērnībā pirmsskolā, par valodas formu paziņojot savas domas, ir daži bērni, kas lieto mutisko runu kopā ar žestu veidu, bet ir bērni, kas nerunā un lieto tikai žestu ar skaņu. Arī jāpiemin saistība starp psiholoģiju un valodniecību ir pētījumos par sintaksi, taču psihologi pārbauda valodas likumsakarības praksē, ņemot vērā cilvēku psihiskos procesus (Treiman, 2003). Savukārt pavisam precīzi: „ar valodas pētniecību nodarbojas lingvistika jeb valodniecība, taču arī psiholoģija pievēršas valodai, pētot gan psihiskus, gan neirobioloģiskus faktoros, kas ļauj cilvēkiem apgūt, lietot, uztvert un radīt valodu, kā arī tās saistību ar uzvedību” (Sternberg, 2009). Darba autore secina, ka šis fakts ir nozīmīgs, ja agrā posma sākumā bērns ir maz dzirdējis pieaugušo balsi, respektīvi patstāvīga saruna ar pieaugušo, tad bērna valodas attīstību var ietekmēt citi faktori, kā vienu no tiem var minēt bērna uzvedību.

Kā acīm redzami norāda pedagogs E. Kramiņš, ka valoda ir sabiedriska parādība, respektīvi pēc valodas mēs vērtējam cilvēku, kā arī iepazīstam personu. Ļoti svarīgi un droši pieminēt, ka valoda liecina par cilvēka morālajām vērtībām, rakstura īpašībām, spējām, izglītības un kultūras līmeni. Respektīvi valoda īstenojas runā. Gluži vienkārši jānorāda, ka māka prasmīgi runāt un veiksmīgi kontaktēties ir svarīgs ikvienas personības aspekts, ko nodrošina valodas, runas un saskarsmes prasmes, kā arī spēja šīs prasmes pielietot visdažādākajās dzīves situācijās, atzīst pedagogs (Kramiņš, 2005). Ir zināms, ka valoda ir izveidojusies pakāpeniski līdz ar cilvēka un cilvēku sabiedrības vēsturisko attīstību. Ir skaidrs, ka pateicoties valodai, tiek nodrošināta kultūras pēctecība paaudzēs un sabiedrības iegūto zināšanu saglabāšana un nodošana nākamajām paaudzēm (J., Aivars, L., Aršavskis, V., Breslavs, G., Eglītis, I., Igoņins, D., Paņkova, J. Voitkāne, S. (1999). Valoda ir cilvēka spēks, faktors, kas attīsta intelektu, audzina jūtas un gribu un tā ir ietekme starp apkārtni un cilvēku (Nazarova, Lieģeniece, 1999). Tā patiesi ir viena no katra cilvēka diženākajām vērtībām (Anspoka, 2013). Darba autore apkopojot iepriekš minēto personīgi secina,

ka valodu bērns uztver un saglabā zemapziņā un attiecīgā pielietojumā tas mudina bērnu apzināti izteikties, respektīvi valoda ar cilvēku veido vienotu veselumu.

Valoda pastāv divās formās. Pirmā formā, kā kods – nosacīta zīmju sistēma. Otrā forma kā – runa koda īstenošanas iespējas. Runas veidi ir trīs – žestu, mutiskā, rakstiskā, (J. Aivars, L., Aršavskis, V., Breslavs, G., Eglītis, I., Igoņins, D., Paņkova, J. Voitkāne, S. (1999). Savukārt Ļ. Vigotskis uzskata, ka runai ir savdabīga forma, kā cilvēks izzina priekšmetus un īstenības parādības, tas ir līdzeklis cilvēku saskarsmei vienam ar otru. Bērna runas funkcijas ir cieši saistītas ar bērna darbības veidu un atbilst emocionālajām un kognitīvajām vajadzībām katrā attīstības posmā (Vigotskis, 2002). Ļ. Vigotskis grāmatā „Domāšana un runa” uzskata, tā kā **runa** ir domu izteikšana saziņas procesā, tad cilvēka dzīves posmā rodas un veidojas cilvēka ārējā runa, līdz ar to ārējo runu var uztvert arī citi cilvēki. Faktiski ir zināms, ka ārējā runa bērnam attīstās no viena vārda virzoties uz divu vai triju vārdu sasaisti, tad uz vienkāršu frāzi un frāžu sasaisti, bet pēc tam uz sarežģītiem teikumiem un sakarīgu runu. Runas jēdzieniskā attīstība virzās no veseluma uz daļu – no teikuma uz vārdu, bet ārējās puses attīstība virzās no daļas uz veselumu – no vārda uz teikumu (Vigotskis, 2002, 316).

Kā definē D. Dzintare, I. Stangaine, D. Augstkalne, ka vārds „ir bērnam vērtīgs ieguvums, lai savstarpēji reaģētu viens ar otru, citam uz cita darbību (Dzintare, Stangaine, Augstkalne, 2014). Kā vērš uzmanību krievu psihologs Ļ. Vigotskis, ka pirmais bērna vārds ir vesela frāze, respektīvi vienvārda teikums. Runas sematiskajā attīstībā bērns sāk ar teikumu un tikai vēlāk virzās uz atsevišķu vārdu jēgas apguvi, vārdu nozīmi, izdalot sava vienvārda teikuma domu rindā atsevišķas, savā starpā saistītas vārdiskās nozīmes.

Vārdu krājums, kā termins vārdnīcā tiek skaidrots sekojoši tā: „kādas valodas vārdu kopums, ko cilvēks atpazīst, saprot un lieto runā vai rakstos” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 185).

Savukārt jāieteic, ka „apgūt jauno katram bērnam ir gluži vieglāk un saprotamāk ar rotaļas palīdzību. Tieši šādā veidā patiesi bērns nemanot apgūst jaunus vārdus, jaunus jēdzienus. Un tieši rotaļājoties bērni runā ar priekšmetiem un paši ar sevi, ar vienaudžiem, viņi aktīvi kustas, atdarina pieaugušos, spēlējas ar sīkiem priekšmetiem, tā nodarbinot pirkstu sīko muskulatūru. Tas viss ļoti sekmē runas attīstību. Bērns lieliski iemācās pilnveidot, attīstīt valodu saskarsmē. Patiesībā runa ļoti palīdz regulēt bērnu savstarpējās attiecības. Taču, lai saskarsme noritētu rezultatīvi, ir jābūt ne tikai attiecīgam vārdu krājumam un prasmei veidot teikumus, dialogus, bet arī viennozīmīgi prasmei izsacīt atbilstošu domu atbilstošā vietā un laikā, tas nozīmē, ka ir jābūt izpratnei par

valodas lietošanu”, atzīst pedagoģes (Freiberģa, Dzintere, Augstkalne, 2009). Pavisam mierīgi, to visu bērns mācās rotaļās, jo īpaši radošajās rotaļās (lomu rotaļas, teatrālās, celtniecības rotaļas), kas ir patstāvīga bērna darbība. Bērna monologu ar sevi vai rotaļlietām dēvē par „privāto sarunu”, kurā bērns pats dalās savos pārdzīvojumos un praktizējas runā, izpēta valodas iespējas un vienkārši spēlējas ar to (Hoff, Shatz, 2005). Darba autore, apkopojot iepriekš paustos viedokļus, secina, ka bērna runas attīstību sekmē tostarp rotaļas.

Runa kā termins vārdnīcā tiek skaidrots sekojoši tā: „runāšana, teksta veidošana, domu izteikšana saziņas procesā. Vēsturiski izveidojusies saziņas forma, kuras līdzeklis ir valoda” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 150). Runas definīcija ir valodas kā potenciāli cilvēka apziņā esošas abstraktas zīmju sistēmas konkrēta izpausme tekstā ar maņu orgāniem mutvārdos uztveramā veidā; gan runātā teksta radīšanas process, gan šī procesa rezultāts; plašākā nozīmē – valodas konkrēta izpausme gan mutvārdos, gan rakstos (Skujiņa, Anspoka, Kalnbērziņa, Šalme, 2011). Runas darbību persona izmanto, lai izsacītu savas domas, emocijas, izzinātu apkārtējo pasauli un plānotu savas darbības, kā arī regulētu savstarpējās attiecības, atzīst Psiho lingvists V.Gluhovs (Глухов, 2005). Jāatzīmē, ka runas darbība apkalpo visus darbības veidus, iekļaujoties darba, izziņas, saskarsmes un rotaļas darbībā. Runas darbība ir patiesi patstāvīga darbība tikai tad, ja tās ierosinošo motīvu nevar apmierināt nekā citādi, kā tikai ar runu (Глухов, 2005).

Aktivizēšana, kā termins vārdnīcā tiek skaidrots sekojoši tā: „skolotāja mērķtiecīga darbība, kas maina bērna lomu un pozīciju mācību procesā no pasīvi vērojošas uz darbīgi līdzdalīgu, liekot bērnam domāt līdzī, secināt, labot citu bērnu kļūdas un skolotāju teiktajā. Bērnu iesaistīšana aktīvā mijdarbīgumā ar pedagoga darbību sekmē mācību satura labāku apguvi” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 12).

Lingvididaktikas vārdnīcā teikts, ka saistītā runa ir noteikta satura paplašināts, sakarīgs, loģisks, gramatiski pareizs, secīgs, tēlainis un emocionāls stāstījums ar savu intonāciju un prosodiju. Saistītās runas izpausme ir monologruna (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012). Kā norāda I. Miltiņa un Z. Skribanovska psiholoģiskajā literatūrā saistītā monologruna tiek skatīta kā sarežģīts saskarsmes runas veids, kā īpaša runas domāšanas darbība (Miltiņa, Skribanovska, 2020, 6). Lai izmantotu saistīto runu, ir vajadzīgs liels vārdu krājums, valodas likumu un normu apguve, ne tikai zināšanas par valodas gramatisko uzbūvi, bet vēl prasme praktiski lietot apgūto valodas materiālu.

Analizējot un apkopojot raksturīgāko par valodu un vārdu krājumu, aktivizēšanu būtību, darba autore pētāmā temata kontekstā ieguva ļoti vērtīgu atziņu un tā ir: bērns pareizi veido savu domu, runas aktivitāte ievērojami pieaug, kas savukārt veicina saskarsmi ar pieaugušajiem un vienaudžiem, bērns jūtas pārliecinātāks un ievērojami pieaug vārdu krājums.

1.2 Jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu attīstības raksturojums saistībā ar pētāmo tematu

Attīstība kā termins vārdnīcā tiek skaidrots sekojoši tā: „secīgas, neatgriezeniskas, likumsakarīgas kvalitatīvas pārmaiņas cilvēka dzīves, dabas, sociālo un garīgo procesu norisē. Attīstību raksturo ar objekta stāvokļu (situāciju), posmu, fāžu maiņas likumsakarību. Cilvēka individuālā attīstība ir dotumu (fizisko, garīgo) un vides faktoru mijietekmju noteikta” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 22).

Jaunāko pirmsskolas vecuma bērnu posmu, kā norāda K. Mārtinsone un A. Miltuze, bērna fiziskā attīstība ir attīstības redzamā daļa. Pēc divu gadu vecuma augšanas temps palēninās: katra gada laikā bērns pieņemas svarā apmēram par 2 kilogramiem un izstiepjas garumā līdz 5 centimetriem. Pakāpeniski mainās arī ķermeņa daļu proporcijas – galvas izmērs attiecībā pret ķermeni samazinās, atkal kājas un rokas kļūst garākas (Mārtinsone, Miltuze, 2015, 299). Tomēr arī ārēji neredzamā veidā norit bērna fiziskā attīstība, kur agrīnā vecumā ļoti strauji attīstās smadzenes, respektīvi līdz divu gadu vecumam smadzeņu svars ir vairāk nekā puse no pieauguša cilvēka smadzeņu svara (Glaser, 2000). Kustību attīstībā lielā motorika ir kustību iemaņas, kurās piedalās viss ķermenis – rāpo, staigā, pastiepjas, pietupstas, rokas un kājas kustina, priekšmetu satver ar plaukstu. Kustību attīstībā sīkai motorikai ir smalkas kustības, kuras veic ar pirkstiem – dažādu sīku priekšmetu satveršana un koordinēšana. Kā norāda pētniece S. Landija, sīkās motorikas attīstība jau sākas agrāk par vienu gadu, kad bērns turpina izrādīt pastiprinātu interesi par dažādiem sīkiem priekšmetiem (Landy, 2009). Darba autore secina, ka šis fakts ir ļoti svarīgs, jo, var novērot, kā pirmsskolā bērns mācās noturēt zīmuli un koordinēt rakstīšanu.

Intelekti pēc psihologa R. Sternberga domām ir spēja izvēlēties vidi, adaptēties vidē un veidot to (Sternberg, 2004). Intelekti cilvēkam ir nepieciešams, lai spētu pielāgoties jaunai videi, mācīties no savas pieredzes, risināt problēmas, radīt idejas, pieņemt lēmumus un sekmīgi komunicētu. Diemžēl intelekts aizvien ir nepietiekami izpētīts, tāpēc ir dažādas formulējumi par

intelektu. Mūsdienās var teikt gandrīz visi pētnieki piekrīt, ka intelekta attīstību būtiski ietekmē gan bioloģiskie faktori, gan vide, pie tam lielāka ietekme ir tieši bērnībā, tad intelekta attīstība norit visstraujāk, pretējā gadījumā ir bērns, kuram ir ļoti autoritāri vecāki, kas soda bērnu un nosaka augstas prasības. Ļoti būtiski būtu, ja vecāki novērtē bērna sasniegumus un iedrošina. Vecāku veiktais audzināšanas stils būtiski ietekmē bērna emocionālā intelekta attīstību (Pichayapinyo, Pawwattana, Thongvichaen, 2008). Savukārt D. Dzintare, I. Stangaine, D. Augstkalne norāda, ka pirmsskolas vecumā intelektuālā aktivitāte ir saistīta ar emocionālu attieksmi pret vienu vai otru parādību vai kādu priekšmetu un visa pamatā ir intereses motivācija, kas aizkustina, ierosina, kļūst aktīvam un virza rīcību, kas uztur to ilgāku laika periodu. Tādējādi bērns grib izpētīt, uzzināt, uzjautāt, uzrunāt, veikt darbību un kopīgi ar kādu darboties (Dzintare, Stangaine, Augstkalne, 2014, 119).

Darba autore secina, ka pirmsskolā bērnam ir jābūt aprūpētam un jājūtas droši, ērti, veselam, jo tas veicina zinātkāri pētīt pasauli, griba eksperimentēt, komunicēt.

Kā atzīst psiholoģe E. Foksa, mūsdienās emocijas galvenokārt apraksta konsekventas fizioloģiskas, neiroloģiskas, uzvedības un verbālas reakcijas uz iekšējiem vai ārējiem notikumiem, kuriem ir sevišķa nozīme cilvēka dzīvē (Fox, 2008). Tomēr emociju pētnieks K. Izards norāda, ka jēdzienu „emocijas” ir grūti definēt, jo tas ir daudzšķautņains (Izard, 2009). Bērnu attīstībā ir nozīmīgi emociju atpazīšana un regulēšanas prasme, kas veicina citu attīstības rādītāju attīstību. Kā uzskata A. Šolls, 2 – 3 gadus vecumā bērnu uzvedībā novērojami pirmie emociju vārdi, respektīvi bērns prot saistīt un daļēji jau arī nosaukt tipiskās citu personu emociju izpausmes formas (Scholl, 2011). Parasti negatīvu emociju (bailes, dusmas, skumjas) atpazīšana un nosaukšana sagādā lielākas grūtības par pozitīvu emociju atpazīšanu un nosaukšanu. Agrā bērnībā līdz trīs gadiem bērns vairāk sāk lietot uzvedības paņēmienus emociju regulēšanai dziedāšana saspringtās situācijās; pirmsskolas bērnībā bērni vairāk sāk lietot kognitīvus paņēmienus – domāšana par kaut ko citu, mentāla novēršanās. Emociju nozīmīgumu I. Freiberga skaidro sekojoši: „pozitīvas emocijas ir prieks, pārsteigums, brīnums, atklājums, gandarījums par sevi un savu varēšanu (Freiberga, Priede 2007, 14). Darba autore piekrīt no personīgā novērojuma, ka emocijas pirmsskolā spēlē lielu lomu.

Kā atzīst K. Mārtinsone un A. Miltuze, divu gadu vecumā strauji **palielinās bērna vārdu krājums** – respektīvi bērns saprot jau aptuveni 500 vārdu, tomēr daži savā runā lieto tikai apmēram 50 vārdus, bet daži līdz pat 300 vārdiem. Arī sāk veidot divu vārdu kombinācijas un tiek veidoti īsi teikumi, atmetot reizēm darbības vārdus („Kur tete?”, „Mama prom”). Šādi teikumi

apgalvo, ka bērns ir sapratis, kuri vārdi teikumā ir galvenie un konstatē teikuma jēgu. No 2 līdz 3 gadu vecumā ir novērots milzīgs vārdu krājuma pieaugums, bērns jau lieto vismaz 500 vārdu, kurš kombinējas ar intensīvu teikuma izmantošanu (rada teikumus 3-5 vārdu garumā). Bērns sāk lietot komplicētākas valodas struktūras, vārdus daudzskaitļa formā, noliegumu, saikli „un”, vietniekvārdu „es” un darbības vārdus pagātnes formā, bet tomēr gramatiskās formas ne vienmēr tiek veidotas precīzi (Mārtinsone, Miltuze, 2015, 305).

Bērna valodas attīstību A. Bāra raksturo, ka katra bērna valoda attīstās individuāli, bet divos gados vārdu krājums ir vismaz ap 50 vārdiem un spēj izpildīt jau sarežģītākus pieaugušo rīkojumus. Divi gadi un seši mēneši bērns savā valodā pareizi izmanto vietniekvārdus – es, tu, man, lietvārdus un darbības vārdus. Dažkārt vārda „es” vietā lieto savu vārdu, piemēram, Lote opā! Trīs gados bērna vārda krājums ir vismaz 200 vai vairāk vārdu. Ik nedēļu uzlabojoties runas prasmei bērns var iemācīties no 10 – 20 jauniem vārdiem. Šajā vecumā bērns pareizi izrunā lielāko daļu skaņu, var būt grūtības ar skaņu „r” (aizstāj ar l vai j), šņāceņiem „š” un „ž” (aizstāj ar t un d). Bērns runā teikumos kuros ir trīs vārdi, var izrunāt savu vārdu, vecumu. Bērns var savā valodā iemācīties dzejolīti, dziesmiņu nodziedāt un izprast un klausīties īsas pasakas vai stāstus. Bērns paveic uzdevumus, kuros ir ne vairāk kā trīs darbības: „Aizej pie plaukta, paņem grāmatu un atnes man!” Bērns prot pajautāt: „Kāpēc? Kur?” Dažkārt trīs gados bērns ļoti daudz mēdz uzdot jautājumus. Svarīgais rādītājs 3 gados ir bērna vēlme sazināties, sadarboties, lai valoda attīstās labi (Bāra, 2016, 9).

Savukārt I. Hadaņonokas un L. Hadaņonokas raksturojuma atziņas par bērna valodas krājuma attīstību ir šāds: no 2 – 3 gadiem bērns mācās palīgvārdus un sāk veidot saliktus teikumus. Lietvārdi tiek lietoti ar visu locījumu galotnēm, bet dzimtes apgūšanā ir pamanāmas grūtības. Ieviešas atgriezeniskie darbības vārdi, pat pārspīlēti darinājumi. Bērns saskaņo lietvārdu ar īpašības vārdu un iesāk lietot divdabjus. Bērns arī pareizi pielieto vairākus prievārdus un saikļus. Sarežģītāk rada skaņas č, c, dz, dž. Darba autore, izvērtējot iepriekš aprakstītās atziņas, secina, ka, pirmsskolā ar bērnu runājot pieaugušajam, ir svarīgi uzturēt acu kontaktu, ja gadījumā bērns nespēj izpildīt vienkāršu darbību un bērna vēlme ir noslēgties, ar rotaļlietām ilgstoši veic vienvēidīgas un monotonas darbības, tad nepieciešams speciālista padoms. Pirmsskolā, sarunājoties, darbojoties ar bērnu, pedagogam noteikt vajadzētu piedomāt par savu mīmiku, balsis tembru, žestiem un palīdzēt bērnam izrunāt vārdus pareizi.

H. Helminga, analizējot itāļu zinātnieces Montesori atziņas, ir norādījusi ka divarpus gadu vecumā bērnu vārdu krājums atkarībā no vides aptver 200 – 300 vārdus, un bērns saglabā valodas

jūtīgumu. Kā norāda G. Svence, psihologi šo vecumu sauc par mazbērna jeb agrīnās bērnības vecumposmu. Bērnam 2 gadu vecumā ir aktīva aizraušanās – interese par visu, kas apkārt ap bērnu. Bērnam jau ir izveidojies priekšstats, kas ir tuvākā apkārtnē un kā to sauc. Bērns visu grib zināt, apskatīt, pataustīt, saklausīt. Šajā vecumā sākumā mācoties runāt, bērns vienkārši rāda ar roku uz lietu, kas interesē, un gaida, ka pieaugušais pateiks. Bērns vārdu labāk uztver kopā ar mīmiku, žestiem, pantomīmu, balss intonāciju. Bērns labāk reaģē nevis uz vārdu nozīmi, bet uz situāciju, ar ko vārdam ir kopsakarība vai pašlaik saistās. Bērns pats uzdod jautājumus (kas ir tas?), (kā to sauc?) pieaugušajam. Bērns pēc divu gadu vecuma jau zina 300 vārdus. Bērns, kuram jau ir sniegta informācija par krāsu nosaukumiem, šajā vecumā jau prot atšķirt pamatkrāsas. Šajā vecumā bērns sāk spēlēt elementāras loģiskās spēles un spēj izveidot spēles darbības plānu. Arī attīstās spējas koordinēt kustības vienlaicīgi ar kādu ķermeņa daļu un priekšmetu (satver zīmuli un to vadīt, līst cauri šķēršļu joslai). Attīstās spēja, bērnam ilgāku laiku kaut ko pētot, pēkšņi atklāt pareizo atrisinājumu. Bērns šajā vecumā dažādām lietām sāk piešķirt simbolisku jēgu – nozīmes, kuras neatbilst to atbilstošai semantikai, bet pamatojas uz līdzības, iztēles bāzes, piemēram, lapas – par naudu – šīs ir nosauktas par simboliskajām darbībām un tās veidojas uz atdarināšanas un iztēles pamata. Simboliskās darbības saistās ar **rotaļām**, tieši šajā vecumā bērns ar rotaļām sāk atdarināt pieaugušo darbības. Rotaļas un spēlēšanos psihologi klasificē:

- 1.izzinošās spēles un rotaļas,
- 2.konstruējošās spēles,
- 3.lomu un sižeta rotaļas.

Īpaši svarīgas ir lomu un sižeta rotaļas, jo bērni pauž savu sociālo pieredzi un iztēli. Bērns spēlēs un rotaļās pauž arī paškontroles prasmes un iemaņas, piemēram, ja rotaļā tiek prasīts ievērot noteikumus. Bet šajā vecumā līdz 3 gadiem bērni neievēro noteikumus, spēlējas, rotaļājas vienatnē bez noteikumiem.

Bērna runa 2,5 gadu laikā attīstās no pašiem primitīvākajiem izteicieniem līdz prasmei apkopot izteikt konstatēt domu ātrā tempā un gramatiski pareizos teikumos. Bērns ir apguvis kombinēt vārdus, veido 2 vai 3 vārdu frāzes. Sāk pakāpeniski veidoties patstāvīga un aktīva runa. Šajā vecumā pašam bērnam veidojas īpaša interese par krāsām, tomēr runā savā īpatnējā fonētiskajā izrunā.

3 gadu veca bērna runu veido teikumi, bērni sarunājas, bet ne vienmēr atbild. Var veidot sarežģītus teikumus un ir apzināta apziņas kontrole par to, ko saka. Bērns ieklausās, ko runā pieaugušie, jo īpaši patīk klausīties dzejoļus, pasakas. Bērns 3 gadu vecumā jau zina – 1500 vārdu.

Vērā ņemams fakts, ka bērns šajā vecumā vēl nespēj izdarīt izvēli, ja no vairākiem variantiem jāizvēlas viena. Bērns sāk fantazēt, modelēt un variēt. Veidojas spēja atlasīt, izvēlēties no vairākām variantiem vienu pēc noteiktas īpašās pazīmes. Šajā vecumā dominē uzskatāmi darbīgā domāšana – uztver, iegauvē, izprot labāk informāciju caur sajūtām – dzird, redz, aptausta, pagaršo. Šajā vecumā bērns pāriet uz simboliskajām darbībām, respektīvi rotaļlietas pakļauj kādai iztēles idejai. 3 gadu vecumā bērns pakāpeniski sevi izdala no apkārtējās vides. Agrīnās bērnības periodā bērns attīstās spējas novērtēt lietu un parādību atbilstību normai. Bērns par sevi runā 1. personā un bērnam veidojas pašcieņas izjūta (Svence, 1999). Savukārt Ž. Piažē norāda, ka šī vecuma bērns ir egoistisks, jo vēl neizprot domāšanas vispārējās kategorijas – skaitli, ātrumu, svaru, iespējamību (Piažē, 2002).

1.3 Pedagoģiskajā procesa izmantošana bērnu vārdu krājumu aktivizēšanai

Pedagoģiskais process kā termins vārdnīcā tiek skaidrots sekojoši, tā: „mērķtiecīgi organizēta personu mijiedarbības attīstības un socializācijas veicināšanai. Process, kurā atbilstoši pedagoģijas teorētiskajiem principiem pedagoga, audzinātāja vadībā tiek īstenoti mācību un audzināšanas uzdevumi, veidojot izglītotu, attīstītu personību un liekot pamatus tās sekmīgai socializācijai un aktīvai darbībai” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 127).

Pedagoģiskam procesam ir jābūt nodrošinātam ar maksimālu atbalstu katram bērnam, lai bērni augtu pārliecināti par sevi, stipri, atbildīgi un laimīgi sabiedrības locekļi. Pedagoga darba centrā ir bērns un tā vajadzības, lai veidotos stipras partnerattiecības ar ģimeni (Ministru kabineta 21.11.2018. noteikumi Nr. 716 „Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem”, Latvijas Vēstnesis). Nozīmīgi dzīves sākumposmā līdz 3 gadiem izšķiroša loma bērna attīstībā ir vecākiem. Attīstības mērķis agrā bērnībā ir novērst nelaimīgu bērnu rašanos. Mūsdienu dzīvespriecīgā un apķērīgā bērna prieku rada cilvēki, vide un sevišķi rotaļa. Sevišķi svarīgi – attīstīt bērnā neierobežotās potenciālās iespējas, lai bērna dzīvē būtu vairāk prieka. Bērna talants visintensīvāk attīstās, pateicoties tam, ka agras bērnības bērnam pieaugušie rada labvēlīgus apstākļus un bērnam ir iespēja iegūt labu izglītību. Izglītība un apkārtējā vide, kurā nonāk bērns uzreiz pēc dzimšanas, visdrīzāk nosaka, par ko tas kļūs (Ibuka, 2003).

Bērnu runas attīstībā nosacīti var izdalīt sagatavošanas posmu, kurā korigējoši attīstošā darbība rit intelektuālās attīstības veicināšana un runas attīstības aktivizēšana. Sagatavošanas

posma saturs un apjoms ir atkarīgs no bērna runas attīstības līmeņa, tā ilgst vismaz vienu mācību gadu (Коноваленко, 2009). Šis posms noslēdzas ar bērnu prasmi veidot teikumu un to patstāvīgi lietot runas saskarsmē. Norisinoties darbam grupā, psihiskie procesi ir aktivizējami, respektīvi domāšanas attīstība, domāšanas darbību apguve sekmē citus ar domāšanu saistītus izziņas procesus – uztveri, uzmanību, atmiņu, kas savukārt netieši ietekmē runas attīstību (vārdu krājuma bagātināšanu, gramatisko formu apguvi), vienlaicīgi notiek runas atgriezeniskā iedarbība uz domāšanu.

Pedagoģiskajā procesā sevišķi īpaša vieta ir roku sīkās motorikas aktivizēšanai, kura labdabīgi ietekmē runas un psihisko attīstību. Sensomotorie celiņi veicina pirkstu saspringuma novēršanu, bet priežu čiekuri noder roku masāžai. Pogas lieto roku muskuļu tonusa aktivizēšanai, šķirošanai pēc lieluma, krāsas, tiek radīti arī pirkstu tēli un kustības citi tēli (Miltiņa, 2005).

Bērnu māca veikt dažādas pirkstu un delnu kustības: pogāt, veidot, pīt, plēst, burzīt. Bērnu attīstībā svarīga nozīme ir visu maņu orgānu darbībai: dzirdes sajūtu attīsta mūzikas instrumentālo skaņu atpazīšana, valodas skaņu atkārtošana. Taustes sajūtas pilnveide rod savu izpausmi. Var secināt, ka pilnveidojoties dažādu uztveres jomu mijiedarbībām, veidojas pamata bāze valodas sistēmas vispusīgai attīstībai.

Pedagoģiskajā procesā pieaugušais bērna nepareizi izrunāto neatkārt, bērnam jādzird tikai precīzi izrunāti vārdi un teikumi, jo īpaši rotaļas gaitā. Noteikt pieaugušajam ir vajadzīgs panākt bērna atbildi skaņu reakciju veidā. Pieaugušais, izmantojot dienas rita dažādus momentus, nosauc priekšmetus, kurus ņem bērns, darbības, kuras veic bērns vai pieaugušais ar priekšmetu, sajūtas, kuras izjūt mazais kā piemēram, auksts, silts). Bērnam būtu jārodas vajadzībai veidot saskarsmi ar pieaugušo, izmantojot tos valodas līdzekļus, kuri pastāv bērna aktīvajā vārdu krājumā (izsaukumi, atsevišķu zilbju, skaņu atdarinājumi, vārdi, vārdu daļas).

Bērna runas uztvere un izpratne pakāpeniski paplašinās. Rotaļu un sadzīves situācijās tiek dibināti bērna – pieaugušā saskarsmes mēģinājumi panākt, lai bērns reaģētu uz pieaugušā runu. Ar praktiskās darbības palīdzību bērnam atvieglo kustību un vārda vienotību. I. Miltiņa un Z. Skribanovska norāda kad bērns ir daudzas reizes dzirdējis priekšmeta nosaukumus (piemēram, cepure, cimdi, šalle), darbības nosaukumus (nogērbties, atpogāt, atsiet, novilkt.), lūgt bērnam atnest pazīstamus priekšmetus un izpildīt kādu darbību ar minētiem priekšmetiem (piemēram: *Ruta, novelc cepuri! – Ko tu dari? Bērna atbilde – Novelku cepuri.*). Pasīvais priekšmetiskais un darbības vārdu krājums pakāpeniski pieaug arī izrunājot priekšmetu kartītēs attēloto. Seko jautājums par to, ko dara norādītie subjekti.

Vārdu izpratnes veicināšanai tiek veikti dažādi vingrojumi:

- Saliec kartītes tādā secībā, kādā tās nosauktas: cepure, šalle, jaka;
- Veic darbības ar atlasītiem priekšmetiem: cepuri velc galvā, šalli tin kaklā, jaku velc mugurā. Runas atdarināšana saistāma ar bērna praktisko darbību, rotaļu, uzskates situāciju. Vēlmi runāt stiprinās pozitīvas emocijas (Miltiņa, Skribanovska, 2020).

Pedagoģiskajā procesā nozīmīga vieta ierādāma artikulācijas aparāta aktivizēšanai, skaņu izrunas pilnveidei, kā arī fonemātiskās uztveres veicināšanai. Izpildāmi dažādi lūpu, mēles, elpošanas vingrinājumi izelpas pagarināšanai (piemēram, veidot lūpu taurīti, taurīte skan: ū – ū – ū; pelīte raud: ī – ī – ī; ir jāapstādina zirdziņš: prr – prr, mēles klakšķināšana). Svarīgs sasniegums bērna runas attīstībā ir prasme apvienot divus vārdus vienā teikumā (piemēram „Dod cepuri!”). Bērnām jāiemācās izteikt savas vēlmes nevis ar žestu, amorfu vārdu, bet gan ar darbības vārdu pavēles formā, pievienojot lietvārdu akuzatīva locījuma (piemēram, bērns saka: „Vajag vilkt!” „Dod cepuri!”). Bērns atsevišķi iemācās lietot nominatīvu: „puisis!” un akuzatīvu „cepuri”, „lelli”. Bērnām piedāvā runas vingrinājumu sistēmu, kuras izpildes rezultātā notiek vienkāršu nepaplašinātu teikumu pakāpeniska pārveide vienkāršos paplašinātos un saliktos teikumos piemēram: Tētis velk (teikuma priekšmets + izteicējs). Tētis velk jaku (teikuma priekšmets + izteicējs + papildinātājs akuzatīvā). Jānis velk zeķes meitiņai (teikuma priekšmets + izteicējs + papildinātājs akuzatīvā, datīvā). Jānis draudzējas ar Patriku (teikuma priekšmets + izteicējs + papildinātājs instrumentālī). Regulēšanas, precizēšanas, labošanas darbs tiek saistīts arī ar īpašības vārda un lietvārda saskaņošanu dzimtē, skaitlī, locījumā piemēram, sarkani, saldi, sulīgi āboli (vienlīdzīgi teikuma locekļi – daudzskaitlī, nominatīvā) āboli atradās melnā krāsni (lietvārda un īpašības vārda saskaņošana dzimtē, skaitlī, locījumā). Līdztekus korigējoši attīstošai darbībai ar teikuma struktūru notiek korekcija intonācijas jomā. Tiek veidota jautājuma un izsaukuma intonācija. Sagatavošanās posmā kopumā bērns iemācās lietot ne tikai noteiktus vārdus, izteikties, bet galvenais apveltī ar līdzekļiem, kas ļauj patstāvīgi attīstīt runu, saskarsmes un mācību procesā. (Miltiņa, Skribanovska, 2020, 18 – 21).

Protams, iepriekš aprakstītajiem uzdevumi jāorganizē rotaļīgi. Rotaļas nozīme bērnu attīstībā pedagoģiskajā un psiholoģiskajā literatūrā tiek vērtēta ļoti augstu (Dodge, Koralek, Pizzolongo, 2002). **Rotaļa** kā termins vārdnīcā tiek skaidrots sekojoši tā: „ir interesanta, izklaidējoša rakstura nodarbība grupā laika īsināšanai, atpūtai, redzesloka paplašināšanai, pozitīvu attiecību veidošanai vai kādam noteiktam mācību mērķim; svarīga mācīšanās darbība bērniem

pirmsskolas, bērniības būtiska sastāvdaļa, bērna attīstības un audzināšanas pamatveids” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 150). Rotaļdarbībā bagātinās personīgā sasnieguma pārdzīvojuma pieredze attiecībā uz dažādām parādībām, simboliem, objektiem, izjūtām (Špona, Jermolajeva, 2015, 14).

Kā norāda I. Stangaine un D. Dzintare otrajā un trešajā dzīves gadā rotaļu darbības pilnveidojas, ieviešas bērnu pašu izdomātas radošās rotaļas, kas pilnveidojas un attīstās. Rotaļa ir bērniības valoda. Radošajās un simboliskajās bērnu rotaļās var dzirdēt un redzēt visu, par ko uztraucas un pēc kā ilgojas, dusmojas bērns. Bērns rotaļās izdzīvo savas jūtas, problēmas, tāpēc arī rotaļa ir svarīgs veids, kā pieaugušais var izzināt bērna emocionālos pārdzīvojumus (Stangaine, Dzintare, 2007, 116). Savukārt angļu profesore Sjuzena T. Edena uzskata, ka rotaļu laikā pastāvošā savstarpējā iedarbība sekmē ātru, valodas apguvi, kā arī runas un dialogrunas attīstību. Svarīgi pirmsskolā bērnam ir sarunāties ar citiem grupas bērniem, jo veiksmīga saruna dod bērnam gandarījumu un sajūtu, ka bērns ir labs rotaļu biedrs. Saruna rotaļu laikā izraisa emocijas, kas iedarbojoties uz bērnu pozitīvi, veicina ne tikai komunikācijas, bet arī dialogrunas veiksmīgu attīstību (Eden, 2008, 23). Kā norāda Z. Anspoka, ka viens no svarīgākajiem nosacījumiem, kas cilvēkam liek iesaistīties dialogā, ir vajadzība kaut ko izteikt, uzzināt, ieteikt, precizēt, ietekmēt, pārliecināt, noraidīt (Anspoka, 2008).

Pedagoģiskajā procesā ir dažādi rotaļu veidi, kā viens no tiem, ko var izmantot, ir pirkstu rotaļas. Kā norāda A. Bāra, pirkstu rotaļas veicina bērna pirkstu sīko motoriku un kustību koordināciju, kas savukārt sekmē domāšanas un runas attīstību. Bērnam pirkstiņu spēles aktivizē smadzeņu darbību, veicina runas attīstību un sagatavo roku rakstīšanai (Bāra, 2016, 19, 24) Pirkstiņu spēlēs skolotājs runā, ko veic darbībā un tad bērns rāda, stāsta, ko veic ar pirkstu kustībām, piemēram, es sienu lenfīti, es veru pogu. Savukārt T. Seldins norāda pēc Montesori metodes, ka pirkstiņu spēlē priekšmetu šķirošanā pēc formas, lieluma, krāsas bērnam ir patīkama nodarbe, kurā jākoncentrējas un jāizdara loģiska izvēle (Seldins, 2020, 64).

Pedagoģiskajā procesā rotaļu veids, ko bieži izmanto ar dziedāšanu. Kā norāda A. Līduma grāmatā „Bērnu sasniegumu veicināšana pirmsskolā”, ka sākumā bērns pievienojas un dzied pieaugušajam līdzi, bet vēlāk iesākto dziedājuma teikumu pabeidz viens pats un, atsaucoties mūzikai, piebalso, plaukstas plaukšķina, kājas piesit, pietupstas un pagriežas. Agrajā bērniībā runas dzirde un muzikālā dzirde pakāpeniski veidojas un attīstās bērna darbībā (Līduma, 2015, 134 – 135). Savukārt B. Brice grāmatā „Viss sākas ar rotaļu” norāda, ka pirmsskolā jaunākā vecuma grupās izmanto ritma rotaļas, kas bagātinās bērnu vārdu krājumu arī vienlaicīgi tiek vingrināta

dikcija un artikulācija. Ritma izjūtas attīstīšana notiek ar rotaļu starpniecību skaitāmo pantu vai dzejolišu skandalēšanu un vēlams tekstus izvēlēties pēc interesējošās tēmas, atraktīvus kodolīgus. Pirmsskolā kopā ar citiem bērniem, bērns dziedot aktīvi klausās gan savā, gan citu bērnu dziedātāju dziedājumā un vienlaicīgi dziedot domā gan par dziesmas ritmu, teksta izrunu, melodiju. Vēl lielāks muzicēšanas efekts pastiprinās, ja dziedāšana tiek saistīta ar kustībām (Brice, 2013, 26, 30).

Pedagoģiskajā procesā rotaļu veids kas tikpat svarīgs kā citi ko izmanto ir kustību veids. Kā norāda D. Augstkalne grāmatā „Bērnu sasniegumu veicināšana pirmsskolā”, bērnam ir jāzina un jāsaprot kustību apguves secība, lai bērns apgūtu pamatkustības, kas ir kā cilvēka dzīvei noteikti vajadzīgas kustības, kuras cilvēks izmanto daudzveidīgajā cilvēka darbībā. Pamatkustības ir skriešana, rāpšanās, lēkšana, mešana. Pedagoģiskajā procesā skolotājs rāda kustību ar interesantu inventāru, atbilstošu intonāciju izrunātiem vārdiem un mīmiku, kas veicina bērna pozitīvas emocijas un sekmē intelektuālo attīstību, paātrina valodas apguvi (Augstkalne, 2015, 175 – 179).

2 Empīriskais pētījums par pedagoģiskā procesa izmantošanu jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma aktivizēšanu

2.1 Empīriskā pētījuma izmantoto metožu apraksts

Pamatojoties uz iepriekšējās nodaļās pētīto un secināto, tiks veikts empīriskais pētījums par jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma aktivizēšanu pedagoģiskajā procesā. Pētījums veikts ar mērķi izpētīt bērnu vārdu krājuma aktivizēšanu ar rotaļnodarbību un spēļu palīdzību. Empīriskais pētījums tiks veikts X pirmsskolas izglītības iestādes 2 – 3 gadus vecuma bērnu grupā. Tika pētīta 10 bērnu vārdu krājuma attīstība.

Lai veiksmīgi sasniegtu empīriskā pētījuma mērķi un pārbaudītu hipotēzi, tika pielietotas šādas metodes:

1. Pedagoģiskā novērošana;
2. Anketēšana.
3. Pārrunas.

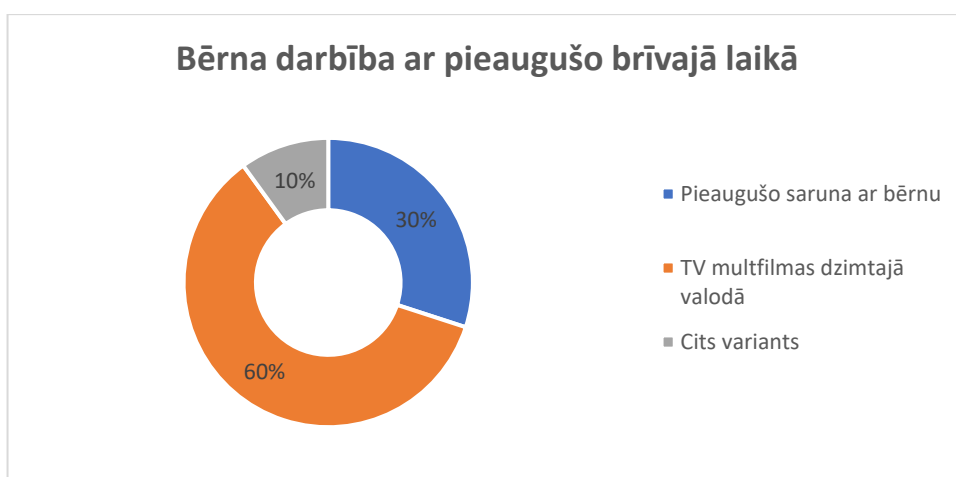
Novērošana kā termins vārdnīcā tiek skaidrots sekojoši tā: „saskaņā ar noteiktu mērķi izziņas process, kurā, ilgstoši vai atkārtoti vērojot, uzzina, secina, izseko, uzmana. Metodi lieto, lai iegūtu informāciju, pārbaudītu hipotēzi, teoriju un teorētisko pētījumu patiesumu. Pēc novērošanas tieši uztvertā informācija tiek apkopota, skaidrota, vispārināta (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 111).

Empīriskā datu vākšanas metode – Novērošanas metode – sniedz precīzāk informāciju par bērnu vārdu krājumu, interesi par rotaļnodarbību pedagoģiskajā procesā un atlikušajā dienas gaitā. Novērošanā fokusējot uzmanību uz dzirdamo un redzamo, iespējams identificēt nozīmīgas parādības un notikumus, kā arī noteikt apstākļus, kādos šīs parādības vai notikumi rodas. Lielākoties novērojumā persona kuru novēro nezina, ka tiek novērota, jo tas ir nepieciešams, lai uzturēšanās būtu dabiska un nepiespiesta (Mārtinsone, Miltuze, 2015, 52). Darba autore izmantos kā pētniece – vadītāja tiešo novērošanu, jo šajā pozīcijā varēs vadīt pedagoģisko procesa attīstību iecerētajā virzienā. Novērošanas metode, kuras laikā tika novēroti desmit bērni vārdu krājuma spējas pētījuma sākumā.

Aptaujas ir sistemātiska datu vākšana no indivīdiem, uzdodot jautājumus. Aptaujas veids šajā pētījumā ir – rakstisks un mutisks, individuāls, grupveida, klātienē. Aptaujas jautājumi formulēti dažādos veidos: jautājumi ar jau piedāvātiem atbilžu variantiem (Mārtinsone, Miltuze, 2015, 53).

Anketēšanas metodē tika izmantota, lai iegūtu priekšstatu par 2 – 3 gadīgajiem bērniem mājas vidē sarunas ar bērnu, pieejamām spēlēm un interesēm. Anketas jautājumiem var iepazīties pielikumā. Anketas laikā 10 vecāki rakstiski atbildēja uz anketas jautājumiem 2021. gada septembrī (skatīt 1. pielikumu). Vecāku anketēšana bija anonīma. Darba autore paskaidroja, kas ir vārdu krājuma aktivizēšana pirmsskolā.

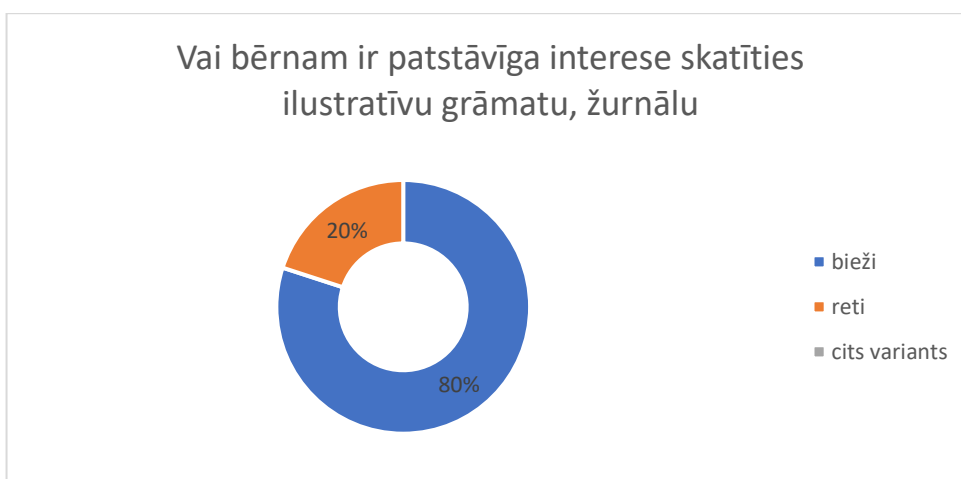
Pamatojoties uz vecāku sniegtajām atbildēm pirmajā jautājumā, darba autore secina, ka grupas bērniem brīvajā laikā ģimenē mājas vidē lielākā daļa bērna darbība ir pie elektroakustiskas ierīces, tātad seši vecāki domā, ka multfilmās dzimtajā valodā aktivizē vārdu krājumu, trīs vecāki sarunājas ar bērnu, lai aktivizētos vārdu krājumus, viens vecāks uzskata, ka saruna ar māsu vai brāli var aktivizēt vārdu krājumu (skatīt 1. attēlu).

1. attēls Pieaugušo domas par bērna vārdu krājumu aktivizēšanu ģimenē

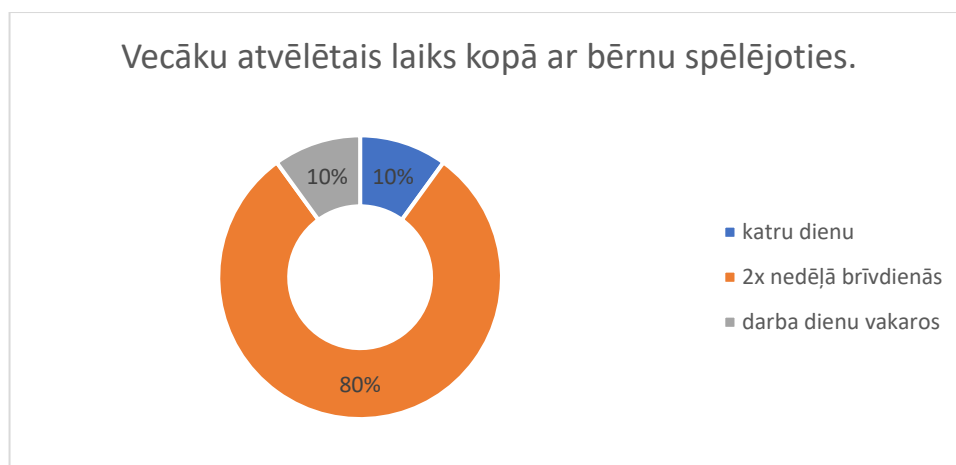
Otrajā jautājumā darba autore secina, ka pieci bērni labprāt izvēlas atkārtot dzīvnieku kartiņu spēles, savukārt trīs vecāki atzīmē priekšmetu un diviem bērniem ir aktuāla krāsu spēle, Tātad, darba autore secina, ka katra bērna izvēles acumirkļi pēc atmiņas visbiežāk atkārtot noteiktu kartiņu spēli, kas iespējami šajā laikā ir populāra vai interesi saistoša bērnam, kā arī pozitīvi spēles laikā sniedz vārdu aktivizēšanos.

Trešajā jautājumā tiek atzīmēts pārlicinoši visvairāk, ka bērnam ir patstāvīga interese pēc ilustratīviem attēliem, tikai divi bērni izvēlas retāk. Darba autore secina, ka lielākā daļa (80%) bērni mājas vidē veic darbības patstāvīgi, bez citu iejaukšanās un spēj, var patstāvīgi vērot, ilustratīvus attēlus, grāmatas, kas arī pozitīvi sniedz bērnam vārdu krājuma aktivizēšanos (skatīt 2. attēlu).

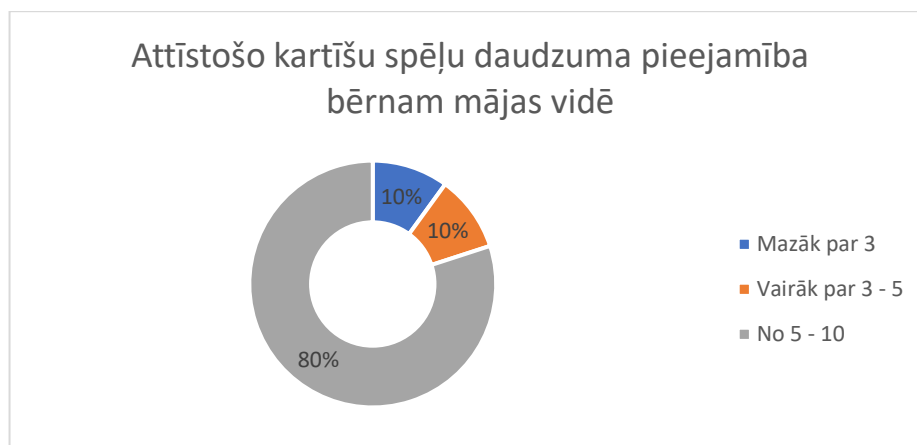
2. attēls Bērna patstāvīga interese mājās vidē par ilustratīvu grāmatu, žurnālu

Ceturtajā jautājumā, pamatojoties uz vecāku sniegtajām atbildēm, tiek atzīmēts pārliecinoši lielākā daļa (80%), ka 8 vecāki ar savu bērnu kopīgi spēlējas 2x nedēļā – brīvdienās un viens vecāks var atvēlēt laiku katru dienu un vēl viens darba dienu vakaros. Tātad var secināt pozitīvi, ka vecāki brīvdienas ritmā atlicina laiku spēlēm, sarunām ar bērnu (skatīt 3. attēlu).

3.attēls. Vecāku atvēlētais laiks kopā ar bērnu spēlējoties

Piektajā jautājumā pēc rezultātiem ir redzams, ka attīstošo kartīšu spēļu daudzuma pieejamība bērnam mājās vidē ir no 5 – 10 spēļu. Autore secina, ka pozitīvi, ka vecāki mājās vidē iegādājas un atbalsta bērnu ar attīstošām, atbilstošām šim vecumam galda spēlēm, kas veicina vārdu krājumu aktivizēšanos (skatīt 4. attēlu).

4. attēls. Attīstošo kartīšu spēļu daudzuma pieejamība bērnam mājas vidē

Sestajā jautājumā apkopojot rezultātus secinu, ka 100% vecāki atbalsta bērna vārdu krājuma aktivizēšanu pirmsskolā.

Darba autore pēc anketēšanas metodes rezultātiem secina, ka šajās ģimenēs pieaugušie maz sarunājas ar bērnu, līdz ar to bērni pirmsskolā šajā grupā lielākai daļai (60%) ir zems vārdu krājums. Patiess prieks, ka daži (30%) vecāki atzīst nozīmi, pavadīt laiku sarunājoties, jo īpaši šajā vecumā vecāku ieguldījumam bērna vārdu krājumā ir ārkārtīgi būtiska nozīme. Vecāki tika iepazīstināti ar atbilžu diagrammu. Vecāki izteica pateicību par piedāvāto anketu, kas sniedza vecākiem papildus informāciju, sekmīgākai bērnu vārdu apguvei mājas vidē.

Pārrunas metode tika izmantota, lai efektīvi gūtu atgriezenisko saiti 2 – 3 gadus veciem bērniem. Ļoti svarīgi ir pedagogam būt sagatavotam, pārdomājot, ko vēlas uzzināt un kādiem jautājumiem to veicināt. Pārrunas laikā ir svarīgi atgriezeniskās saites principu atcerēties, kad bērns runā par kaut ko, kā bērns uztvēra kādu darbību, problēmu. Pārrunas laikā pedagoga uzdevums ir **aktīvi klausīties**. Klausīšanās nenozīmē pasīvu teksta uztveri ar dzirdi, bet gan dzirdētā „pārstrādi”, gatavība uz to reaģēt, izteikt savas domas. Klausīšanās prasmes, kas būtībā ir informācijas uztveres process – informācijas saņemšana, dekodēšana un interpretēšana, bērns apgūst pakāpeniski ar pieaugušā atbalstu, ko viņš, mazāk vai vairāk, pārņem no līdzcilvēkiem (Joyce, 2007). Tātad, lai bērns patstāvīgi klausītos un dzirdētu, saprastu un saprastos, svarīga ir aktīva klausīšanās. Aktīvās klausīšanās ārējās pazīmes ir ieinteresētības izrādīšana, piedalīšanās, gatavība atbalstīt un vēlme pilnībā saprast sarunas biedru (Beaty, 2008). Kā atzīst T. Seldins, citējot M. Montesori domas: „Patstāvība nozīmē spēju kaut ko paveikt pašam. Šāda pieredze nav tikai rotaļa, bet tas ir darbs, kas bērniem jāpaveic, lai pieaugtu” (Seldins, 2020).

2.2 Pētāmās grupas raksturojums

Lai sekmētu bērnu vārdu krājumu, tiek veikts pedagoģiskais process pirmsskolā. Darba autore gan vēroja, gan piedalījās nodarbību vadīšanā „X” iestādes pirmsskolas grupā. Pētījumā tika izvēlēti no 2 – 3 gadus veci bērni. Tiek sniegts 10 šajā pētījumā piedalījušos jaunākās pirmsskolas grupas bērnu raksturojums. Lai izstrādātu pētījumā iesaistīto respondentu raksturojumu, tika veikta pedagoģiskā novērošana. Lai īstenotu kvalifikācijas darba izvirzīto mērķi, apzināti plānojot un piedāvājot rotaļnodarbības, kuru realizēšanas gaitā tika veikts pedagoģiskais novērojums. Pētījumā iesaistīto respondentu raksturojums veidots ievērojot personas datu aizsardzību un respondentu vārdi ir mainīti. Atzīstot, ka tiek veikts kvalitatīvais pētījums, kur pētījumu veic viena persona patstāvīgi, esot patstāvīgā kontaktā ar pētījumā iesaistītajiem un labi pazīstot šīs personas nepārtraukti veic pētījumu (Pipere, 2016).

Lai pieaugušais sekmīgi iepazītu bērna attīstību, komunikācijas prasmes, tad to vissekmīgāk veikt adaptācijas gaitā. Adaptācija – pielāgošanās jaunai situācijai, prasībām, noteiktiem apstākļiem, kas nepārtraukti mainās; ar negatīvo, nelabvēlīgo faktoru pārvarēšanu saistīta piemērošanās videi (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 8). Adaptācijas gaitā pedagogs tuvāk iepazīst bērna attīstību, rakstura īpašības, komunikācijas prasmes un uzvedības raksturīgākās iezīmes.

Lai noteiktu vārdu krājuma aktivizēšanas attīstības līmeni bērniem, 2021. gada oktobrī tika izstrādāti **kritēriji**, pēc kuriem pētījuma sākumā tika novērota un novērtēta bērnu runa gan rotaļnodarbībās, gan bērnu patstāvīgajā darbībā un sarunās atlikušajā dienas gaitā. Bērnu spējas tiks vērtētas pēc jaunākās paraugprogrammas ieteikumiem, lai spētu izvērtēt vārdu krājumu.

Lai pārbaudītu bērnu vārdu krājumu, darba autore izstrādāja kritēriju tabulu rādītājus, pēc kuriem noteica desmit bērnu vārdu krājuma līmeni. Kritēriji tika vērtēti trīs līmeņos – zems, vidējs, augsts. Saskaņā ar mēneša tēmu **apģērbs** bērnu vārdu krājums tika vērtēts pēc šādiem kritērijiem, un iegūtie rezultāti ir atspoguļoti 1. tabulā.

1. tabula. Kritēriji vārdu krājuma attīstības izvērtēšanai

Rādītāji	Augsts līmenis (3 balles)	Vidējs līmenis (2 balles)	Zems līmenis (1 balle)
Lietvārdi	Bērns nosauc visus parādītos objektus, atbild uz jautājumiem „Kas?” (bikses, cimds, jaka)	Bērns atbildēs nedroši, pieļauj kļūdas, parāda tikai dažus objektus ar ķermeni	Bērns nerāda nosauktos objektus
Darbības vārdi	Bērns nosauc visas darbības, atbild uz jautājumiem „Ko dara?” (pogā, ver, sien, velk,)	Bērns atbildēs nedroši, pieļauj kļūdas, parāda tikai dažas prasītās darbības	Bērns neizrāda, ka saprot prasīto darbības vārdu nozīmi
Īpašības vārdi	Bērns nosauc visas parādītās īpašības, atbild uz jautājumiem „Kāds?” (skaists, sarkans, dzeltens)	Bērns atbildēs nedroši, pieļauj kļūdas, parāda tikai dažas īpašības, kas raksturo ārējās iezīmes	Bērns neizrāda, ka saprot prasīto īpašības vārdu nozīmi
Saistītā runa (Dialogs)	Bērns spēj savienot 2 – 3 vārdus teikumā atbild uz jautājumiem „Kāda?” (sarkana jaka, man zila cepure)	Bērns atbild uz jautājumiem pieļauj kļūdas un nepieciešama palīdzība, pamatā lieto 1 – 2 vārda teikumus	Bērns neuztur sarunu

Bērnu vārdu krājuma līmenis tiek atspoguļots 2. tabulā. Atbildes tiek vērtētas ballēs:

Zems līmenis – 1 balli bērns saņem, ja sasniedzamo rezultātu ir uzsācis apgūt (SA), lai sasniegtu rezultātu no skolotāja ir nepieciešams regulārs atbalsts un palīdzība.

Vidējs līmenis – 2 balles saņem, ja bērns sasniedzamo rezultātu daļēji ir apguvis; turpina apgūt (TA) un atbildot pieļauj kļūdas, lieto nedroši vārdus teikumā.

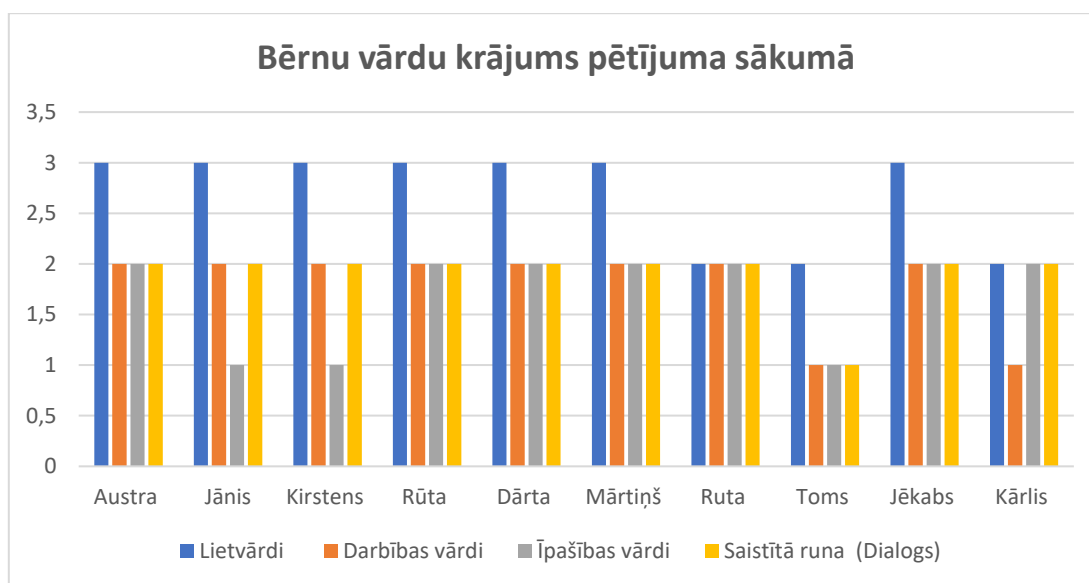
Augsts līmenis – 3 balles bērns saņem, ja sasniedzamo rezultātu ir apguvis (A) un spēj savienot, lieto droši vārdus teikumā.

Iegūtie rezultāti pētījuma sākumā atspoguļoti 2. tabulā.

2. tabula. Iegūtie rezultāti par vārdu krājumu pētījuma sākumā

Bērna vārds	Lietvārdi	Darbības vārdi	Īpašības vārdi	Saistītā runa (Dialogs)	Punkti kopā
Austra	3	2	2	2	9
Jānis	3	2	1	2	8
Kirstens	3	2	1	2	8
Rūta	3	2	2	2	9
Dārta	3	2	2	2	9
Mārtiņš	3	2	2	2	9
Ruta	2	2	2	2	8
Toms	2	1	1	1	5
Jēkabs	3	2	2	2	9
Kārlis	2	1	2	2	7
Punkti kopā	27	18	17	19	81

Analizējot iegūtos rezultātus par bērnu vārdu krājumu apguvi pētījuma sākumā, var secināt, ka vārdu krājuma apguve ir mazliet zem viduvējā. Lielākā bērnu daļa no izvēlētajiem kritērijiem ir saņēmuši rezultātu, ka turpina apgūt vārdu krājumu, tas nozīmē, ka rezultāts ir sasniegts daļēji un arī nepieciešams pedagoga atbalsts. Tas tiek salīdzināts un attēlots zemāk (skatīt 5. attēlu).

5. attēls Bērnu vārdu krājums pētījuma sākumā

Šajā 5.attēlā var secināt, ka no 10 padziļināti vērtētiem bērniem veiksmīga saruna bija ar 7 bērniem, kuri ir apguvuši lietvārdus, bet 3 bērni vēl turpina apgūt norādītos lietvārdus. Darbības vārdus 8 bērni ir daļēji apguvuši un 2 bērni ir uzsākuši apgūt. Īpašības vārdus 7 bērni ir daļēji apguvuši un 3 bērni ir uzsākuši apgūt. Tātad saistīto runu 9 bērni ir daļēji apguvuši, un 1 bērns ir uzsācis apgūt.

Darba autore pētījuma sākumā pēc 5. attēla secina, ka bērni lietvārdus ir gandrīz teicami apguvuši, bet darbības vārdu apguvē ir vidējs līmenis, īpašības vārdu apguvē ir vidējs līmenis un saistītās runas (dialogs) apguvē vidējs līmenis, respektīvi kopumā vārdu krājums ir vidējā līmenī.

Tiek sniegts 10 šajā pētījumā piedalījušos jaunākās pirmsskolas grupas bērnu raksturojums. Konfidencialitātes nolūkā bērnu vārdi tika mainīti.

Austra (2 gadi 4 mēneši) ir aktīva, droša un gudra meitene. Runa ir īsa skaidra un labi saprotama. Izteikta līdere kustīga, ieklausās pedagoga runā. Uzrunā rotaļbiedru vārdā. Labprāt izvēlas sadarboties ar bērnu. Ir laba uzmanības noturība. Patīk grāmatas, žurnāli, saprot, kur paņemt, ar prieku iesaistās, un pati noliek grāmatu plauktā. Prot izpildīt secīgus norādījumus un atceras vietu – atnest, paņemt, nolikt, aiznest. Ir līdzjūtīga, kad bērns raud – apskauj un samīļo. Izrāda izteiktu interesi par mājdzīvnieku attēliem – kaķiem. Ir mājdzīvnieks – kaķis. Pēc autores domām ir gandrīz labs vārdu krājums tāpēc, ka meitene apmeklē kopā ar māti mūzikas nodarbību, ārpus pirmsskolas.

Jānis (2 gadi 2 mēneši) ir kluss, bet sabiedriska zēns. Runa ir īsa. Bieži atbild – jā, nē, ko. Komunikācijā ar skolotāju un grupas bērniem ir lēns un mierīgs, vērotājs, bet labprāt iesaistās

aktīvās nodarbībās un rotaļās ar grupas biedriem. Ar prieku iesaistās sporta aktivitātēs. Prot un labprāt ar prieku izpilda secīgus norādījumus. Izrāda izteiktu interesi par redzamo attēlā – zirgs.

Kirstens (2 gadi 3 mēneši) ir aktīvs, uzmanīgs zēns. Skaņu izruna ir neskaidra, vārdu krājums nav liels. Runā ir īsa. Komunikācijā ar skolotāju ir bailīgs, nelabprāt sarunājas, vairāk vēro, klausās, reizēm ļoti emocionāls, runā pieklusinātā ātrā balsī atsaucīgs, atsaucas uz savu vārdu. Uzrunā rotaļbiedru vārdā. Ar grupas bērniem ir smaidīgs, bet izvēlīgs un piesardzīgs. Vēlas ieņemt līdera pozīciju, bet ar sliktu uzvedību. Patīk uzjautrināties ar grupas biedru. Izrāda izteiktu interesi par mašīnām („bembī” izrunā daudz mašīnas nosaukumu).

Rūta (2 gadi 5 mēneši). Runa ir īsa. Ir suns vārdā „Zuze”. Komunikācijā ar skolotāju ir bailīga, nelabprāt sarunājas, vairāk vēro, klausās, runā pieklusinātā ātrā balsī. Ar grupas bērniem ir izteikta līdere, droša, kustīga, uzstājīga, pašpārliecināta, ātra, pazīst kauna un vainas sajūtu, kad uzvedas slikti. Uzrunā rotaļbiedru vārdā. Atceras un saprot, kur nolikt priekšmetus – grāmatas, rotaļlietas. Prot izpildīt secīgus norādījumus. Izrāda izteiktu interesi par lellēm, ratiņiem, virtuves piederumiem.

Dārta (2 gadi 2 mēneši). Runa ir vidēja. Ir 2 gadus vecāks brālis. Komunikācijā ar skolotāju ir bailīga, nelabprāt sarunājas, vairāk vēro, klausās, runā pieklusinātā lēnā, skaidri saprotamā balsī un spēj pateikt teikumu ar lietvārdu un darbības vārdu. Ar grupas bērniem ir izteikta līdere, grib būt visur pirmā, droša, kustīga, uzstājīga, pašpārliecināta, ātra, pazīst kauna un vainas sajūtu, kad uzvedas slikti. Uzrunā rotaļbiedru vārdā un darbībā. Ar grupas bērniem komunicē tikai dienas beigās, kad ir palikuši mazāk bērni grupiņā. Atceras un saprot, kur nolikt priekšmetus – grāmatas, rotaļlietas. Prot izpildīt secīgus norādījumus – pacelt, atnest, nolikt. Izrāda izteiktu interesi par lellēm, leļļu drēbītēm, ratiņiem, grāmatām ar mūziku.

Mārtiņš (2 gadi 3 mēneši). Runas attīstība ir vidēja. Ir 2 gadus vecāka māsa. Kontaktā ar skolotāju ir laba uzmanības noturība. Uzrunā rotaļbiedru vārdā un darbībā. Pusdienlaikā jūtas ar citiem bērniem salīdzinoši ļoti noguris. Komunikācijā ar skolotāju ir ļoti atvērts, vēro, klausās, apdomā ko teikt, runā saprotamā, normālā skaidrā balsī un spēj pateikt teikumu ar lietvārdu un darbības vārdu. Ar grupas bērniem ir patstāvīgs, ieturēts, apdomīgs, pārliecināts par sevi, draudzīgs, smaidīgs, gaida un vairāk vēro otra bērna rīcību. Atceras un saprot, kur nolikt priekšmetus – grāmatas, rotaļlietas. Prot izpildīt secīgus norādījumus. Izrāda izteiktu interesi traktoru grāmatām.

Ruta (2 gadi 4 mēneši). Runa ir īsa. Komunikācijā ar skolotāju ir lēna un mierīga, bet labprāt iesaistās aktīvās mūzikas nodarbībās un rotaļās ar grupas biedriem. Uzrunā rotaļbiedru

vārdā. Nelabprāt sarunājas ar pieaugušo, reizēm atbild tikai uz konkrētiem jautājumiem. Prot izpildīt secīgus norādījumus. Reizēm ir emocionāla. Saprot, kur nolikt priekšmetus – grāmatas, rotaļlietas. Patīk palīdzēt sakārtot rotaļlietas. Ar grupas bērniem ir klusa, atturīga, jūtīga. Izrāda izteiktu interesi par lellēm un ratiņiem.

Toms (2 gadi 4 mēneši). Runa ir vāja. Kontaktā ar skolotāju izrāda mīmiku, žestus, saprot jautājumu un prot izpildīt secīgus norādījumus. Ir kustīgs un nevar nosēdēt pie galda, staigā apkārt un ir nervozs, emocionāls. Saprot, kur nolikt priekšmetus – grāmatas, rotaļlietas. Ar grupas bērniem ir smaidīgs, bet izvēlīgs un drošs. Vēlas ieņemt līdera pozīciju, bet ar sliktu uzvedību. Izrāda izteiktu interesi par mašīnu, grāmatu ar skaņu.

Jēkabs (2 gadi 5 mēneši). Runa ir vidēja. Kontaktā ar skolotāju ir bailīgs, nopietns, bet, ja ar interesi piesaista uzmanību, runā ar prieku. Uzrunā rotaļbiedru vārdā un darbībā. Vārdi ir skaidri saprotami. Ar grupas bērniem komunicē tikai dienas beigās, kad ir palikuši mazāk bērni grupiņā. Prot pateikt: „es gribu”. Atceras un saprot, kur nolikt priekšmetus – grāmatas, rotaļlietas. Prot izpildīt secīgus norādījumus. Izrāda izteiktu interesi par savu ģimeni, grāmatās un attēlos.

Kārlis (2 gadi 3 mēneši). Runa ir vāja. Ir māsa nedaudz vecāka. Kontaktā ar skolotāju ir bailīgs, bet, ja ar interesi piesaista uzmanību, atbild reizēm ar vienu vārdu tikai uz konkrētiem jautājumiem. Patīk palīdzēt un saprot, kā palīdzēt skolotājai, ir vērīgs. Ir kustīgs un nevar nosēdēt pie galda, staigā apkārt un ir nervozs, emocionāls. Saprot jautājumu un prot izpildīt secīgus norādījumus. Izrāda izteiktu interesi par dzīvniekiem kaķi, suni, mašīnu, grāmatu ar skaņu.

Turpmākajā nodaļā tiks atspoguļots pedagoģiskais process bērnu vārdu krājuma bagātināšanai.

2.3 Pedagoģiskais process bērnu vārdu krājuma aktivizēšanai

Lai radītu vēlamo rezultātu bērnu vārdu krājumu aktivizēšanā tika veidotas rotaļnodarbības un galda spēles pedagoģiskajā procesā un vērtēts pēc jau sastādītajiem kritērijiem.

Rotaļnodarbība „Lelles jaka”

Rotaļas mērķis: sekmēt interesi par krāsu nosaukumu iegaumēšanu.

Pedagoģiskie faktori: ieinteresēšana par krāsām, skolotāja un bērna sadarbība.

Nodarbības gaita: skolotāja ienes grupā rotaļlietu – lelli un aicina bērnus sastāties aplī. Rotaļlieta sasveicinās ar katru bērnu latviešu valodā. **Skolotāja** ar interesi pievērš uzmanību lelles

apģērbam – uzslavē un novērtē lelles skaisto jaku ar izsaukumu – *Cik tev lellīt skaista jaka! Vai drīkst to apskatīt?* Lelle grozās pie katra bērna pieiet un ļauj apskatīt skaisto jaku un uzdodot jautājumu katram bērnam – *Kāda ir mana jaka?* Skolotāja rosina novērtēt un pataustīt un atbildēt – *Skaista!* Tad skolotāja jautā lelei – *Bet, lellīt, kādā krāsā ir tava skaistā jaka?* Tad lelle paliek bēdīga un saka – *Nezinu!* Tad lelle sāk priecāties saprot, ka bērni noteikt zina kāda krāsa ir jakai un jautā bērniem – *Bērni, lūdzu palīdziet, kāda krāsa ir manai jakai?*

Bērni:

Jānis – *rūzā*

Rūta – *nē, rozā!*

Austra – *lelle rozā*

Dārta – *skaista*

Skolotāja – *jā, lelles jaka ir rozā!*

Darba autore secina, ka trīs bērni zina rozā krāsu – Jānis, Rūta, Austra.

Lelle drosmīgi visiem bērniem un skolotājai atkārtoti vairākas reizes ziņo – *es zinu, jaka ir rozā krāsā, bet tikai viena jaka es gribētu vēl piecas!* Lelle bēdējās, ka nav daudz. Skolotāja aicina iepriecināt lellīti un aicina bērnus un lelli pie galda apsēsties, līmēt skaistu jaku. Bērni dodas pie galda, kur atrodas viena jaka (jakas trafarets).

Skolotāja lēnām, skaidri stāsta bērniem – *es lieku mazliet līmi uz rozā krāsas papīriša un piespiežu, piespiežu un pie šīs jakas turu, turu, tad pirkstiņu atlaižu. Tad es atkal mazliet paņemu līmi un te vienu rozā, rozā podziņu, te vēl vienu rozā, rozā podziņu! Tā būs īpaši skaista rozā jaka. Re, viena rozā jaka gatava! Urrā!* Skolotāja tagad aicina bērniem pašiem līmēt lelei jaku.

Materiāli: līmes zīmulis, jakas trafarets, dažādas krāsas izmēra figūras no aplikācijas papīra, aplīši – rozā, dzeltens, violets, melns.

Nodarbības noslēgumā bērni kopā lelli priecājas par gatavām jakām (skatīt 6. attēlu) par skaistajām jakām un skolotāja jautā bērniem – *Cik skaisti, re!* Lelle jautā bērniem – *visas jakas ir tik krāsainas, bet, kur ir rozā krāsa jakai?*

6. attēls. Apģērba nosaukuma un krāsas savienošana

Bērni:

Mārtiņš – *te lellei rozā* (rāda uz lelli)

Jēkabs – *te jaka rozā* (rāda savā darbiņa jakā)

Austra – *jaka rozā lellei* (rāda uz lelli)

Rūta – *lelle rozā* (rāda uz lelli)

Jānis – *rūzā te* (rāda uz gatavā darbiņa jaku)

Ruta – *man jaka* (rāda uz savu jaku)

Toms klausās un vēro – *jaka* (rāda uz sevi)

Dārta – *man jaka lozā* (rāda uz savu jaku)

Kirstens – *jaka* (norāda uz lelles jaku)

Kārlis – *man jaka* (rāda uz savu jaku)

Lelle priecājas kopā ar bērniem un saka – *Paldies, bērni, ka drosmīgi runājāties ar mani!*
Tad skolotāja aicina bērnus un lelli dziedāt ar kustībām līdzī autori V. Singajevskas dziesmiņu „Lelles jaka.”

Uz gatavā darba kreisā pusē skolotāja veic aprakstu: **ES PROTU LĪMĒT SKAISTU KRĀSAINU JAKU.** *Darba autore secina, ka bērniem ir sekmēta interese par krāsu nosaukumu iegaumēšanu, jo bērni iesaistījās patstāvīgi ar prieku, aktīvi ieinteresēti, radoši. Lielākā daļa bērni nosauca norādīto lietvārdu un īpašību.*

Šo rotaļnodarbību atkārtojot jaunā dienā, nomainot lelles apģērbu uz citu vienu pamatkrāsu nosaukumu, un citu apģērbu trafaretas (bikses, kleita, zeķes, cimdi, cepure, šalle), bērni turpināja sekmīgi apgūt krāsu nosaukumus.

Rotaļnodarbība „Lelles ģērbšana”

Rotaļas mērķis: sekmēt pamatkrāsu (sarkana, dzeltena, zila) nosaukuma iegaumēšanu, sekmēt jaunu vārdu nosaukumu iegaumēšanu (šalle, cimdi, zeķes), sekmēt izpratni par jēdzieniem – garš, īss, sekmēt prasmi klausīties, izprast dzirdēto un prasmi atbildēt.

Pedagoģiskie faktori: ieinteresēšana par krāsām, skolotāja un bērna sadarbība.

Nodarbības gaita: skolotāja ienes grupā rotaļlietas – lelles un aicina bērnus sastāties aplī. Rotaļlietas sasveicinās ar katru bērnu latviešu valodā.

Skolotāja ar interesi pievērš uzmanību uz laikapstākļiem ārā. Lelle priecīgi izsaucas bērniem – *es redzu, es redzu baltu zemi un baltus kokus!* Skolotāja stāsta:

Ārā sniegs, ārā sals,

Nosals lellei degungals.

Lelli silti saģērbsim,

Tad to staigāt vedīsim.

Lelle stāsta – *Man no rīta nosala kakls, man nebija šalle, šalle pazuda nav. Bet tagad, vajag meklēt, kur tā ir, nezinu.* Skolotāja jautā lellei – *kā izskatās tava šalle?* lelle saka – *Mana šalle ir zilā krāsā kā Jāņa bikses un gara, kā Rūtas kāja.* Skolotāja: *Bērni palīdzēsim lellītei meklēt zilo šalli tā ir te – groziņā! Kur ir zila šalle?*

Bērni:

Jēkabs – *le zeķe* (ņem roka un rāda)

Jānis – *man pašai patīk ņemt* (atstumj piedāvāto)

Austra – *cimds dzeltens*

Rūta – *tā il zeķe*

Mārtiņš – *eku dzeltena šalle*

Kirstens – *cimds tas il*

Dārta – *nē tā mana šalle*

Kārlis – *tā il šalle*

Ruta klausās, vēro – *tā sakana*

Toms – *nem* (vēro, klausās, dod Rūtai šalli)

Bērnu darbošanās atspoguļota 7. attēlā.

7. attēls. Krāsas iegaumēšana un garuma mērīšana

Darba autore novēro, ka daži bērni izrunā galotnes sieviešu dzimtē.

Skolotāja aicina un stāsta – *Saliksim kopā šallītes rindā tā. Re, kura šalle ir visgarākā?*

Toms – ē (norāda uz dzelteni)

Skolotāja – *Kāpēc šī?*

Dārta – *nē šitā* (rāda uz zaļo)

Skolotāja – *Kāpēc šī?*

Austra – *šitā gala* (rāda uz zilo garāko)

Skolotāja – *jā! Pareizi Austra. Šī ir zila krāsa kā Jāņa bikses (pieliek pie biksēm) un garākā kā Rūtas kāja (pieliek pie kājas) re garākā šalle! Lelle arī saka – Re, mana zilā šalle! Uzliksim virsū zaļo cimdiņu. Skolotāja saka – Viss atradām! Urrā! Šī ir zilā šalle. Skolotāja stāsta – Lūdzu lellīt tava zilā garā šalle! Skolotāja paņem zilo šalli un aptin lelei ap kaklu un jautā – Vai tagad ir silti? lelle saka – Nē, auksti! Tad skolotāja piedāvā bērniem uzvilkt lelei zeķītes, bikses, jaciņu, cepuri, cimdus.*

Nodarbības noslēgumā lelle priecājas kopā ar bērniem un saka – *Paldies, bērni man ir silti un labi.*

Darba autore secina, ka bērniem ir sekmēta pamatkrāsu nosaukuma iegaumēšana un sekmēta izpratne par jēdzieniem – garš, īss, jo bērni iesaistījās patstāvīgi ar prieku, aktīvi ieinteresēti palīdzēt risināt situāciju caur emocionālo noskaņu, veicinot runu. Tomēr Tomam un Rutai vajadzēja pielietot papildu stimulus – lelles uzmanību un jautājumus, lai zēns būtu ieinteresēts un vēlētos palīdzēt. Piedāvātā darbība bija mērķtiecīga, jēgpilna un bērniem

saprotama. Kā norāda I. Miltiņa un Z. Skribanovska (2020), kad bērns ir daudzas reizes dzirdējis priekšmeta nosaukumus (piemēram, šalle), darbības nosaukumus (atsiet, atrast,), var lūgt bērnam atrast pazīstamus priekšmetus un izpildīt kādu darbību ar minētiem priekšmetiem (piemēram: atrodi šalli! ko tu dari? es meklēju šalli!), tādā veidā pasīvais priekšmetiskais un darbības vārdu krājums pakāpeniski pieaug.

Rotaļnodarbība „Atrodi krāsu un pāri”

Rotaļas mērķis: aktivitāte sekmē bērnu loģisko spēju attīstību

Pedagoģiskie faktori: ieinteresēšana par atšķirīgo un līdzīgo, skolotāja un bērna sadarbība.

Materiāli: groziņš, 2 atšķirīgi zeķu pāri, 1 līdzīgs zeķu pāris.

Nodarbības gaita: skolotāja ienes grupā rotaļlietu – lelli un aicina bērnus sastāties aplī.

Rotaļlieta sasveicinās ar katru bērnu latviešu valodā.

Skolotāja ar interesi pievērš uzmanību lelles zeķei un stāsta – *Re lellīt tev kājās nav vienas zilās zeķes! Kur ir otra zilā zeķīte?* Lelle stāsta, ka groziņā pazuda.

Skolotāja – *mēs varam visi tev palīdzēt atrast līdzīgu otru zilo zeķi.* Skolotāja noliek priekšā vienu groziņu stāsta un rāda bērniem – *Es izņemu no groziņa vienu zeķi un pielieku pie pirmās un skatos (grozu galvu – Hmm, tā, tā)vai bērni tās ir vienādas, līdzīgas krāsas?*

Bērni:

Jēkabs – *nē*

Skolotāja – *Kāpēc neder?*

Austra – *tā il dzeltens*

Mārtiņš – *vajag citu kāsu*

Skolotāja – *vai šī der?*

Mārtiņš – *vēro jā!*

Skolotāja – *jā! Mārtiņ, šī der Urrā!*(paceļ rokas augšā)

Skolotāja – *Mārtiņ, kādā krāsā ir lellei zeķes?*

Mārtiņš – *tā zila*

Skolotāja paslavē Mārtiņu un aicina Mārtiņam uzvilkt zeķi lellei un stāsta, ka bērni ir palīdzējuši lellei! *Malači.* Skolotāja jautā – *kāpēc, lelle ir bēdīga.* Lelle izstāsta, ka viņai ir vēl daudz jāšķiro zeķes un cimdi. Tad skolotāja aicina visus bērnus palīdzēt, sašķirot zeķes un cimdus pa pārišiem (skatīt 8. attēlu)

8. attēls. Krāsas un pāra šķirošana

Darba autore secina, ka vērojot ir redzams, ka lielākā daļa bērni cenšas patstāvīgi viens otru vērojot salikt pa pāriem un sapogāt pogas, kā norāda I. Miltiņa pogas lieto roku muskuļu tonusa aktivizēšanai, roku sīkās motorikas aktivizēšanai, kura labdabīgi ietekmē runas un psihisko attīstību (Miltiņa, 2005). Lai ieinteresētu bērnus vairāk skolotāja ar lelli paslavē par paveikto un lūdz parādīt kā jādara lelei. Bērni ir ieinteresēti rādīt atkārtoti. Tiek salikts pa pāriem groziņos un novietots lelles plauktā.

Nodarbības noslēgumā lelle ir priecīga un skolotāja paslavē bērnus aicina dziedāt ar kustībām līdzī autores M. Cielēnas „Trakulīte sandalīte” pantiņu dziedāšana ar kustībām.

Kāja meklē draudzenīti

Trakulīti, sandalīti

Lēkā tā zem gultas re

Tā kā zaļa vardīte

Runas ritmā pamīšus uzliek kājas uz papēža

Runas ritmā pamīšus uzliek kājas uz papēža

viegli palēcieni uz abām kājām

viegli palēcieni uz abām kājām

Darba autore secina, ka bērniem ir sekmēta loģisko spēju attīstība un sekmēta krāsu iegaumēšana, jo bērni iesaistījās patstāvīgi ar prieku, aktīvi ieinteresēti palīdzēt risināt situāciju caur emocionālo noskaņu veicinot runu. Piedāvātā darbība bija mērķtiecīga, jēgpilna un bērniem saprotama.

Rotaļnodarbība „Ko dara ar apģērbu”

Rotaļas mērķis: sekmēt prasmi nosaukt darbības vārdus un īpašības vārdus.

Pedagoģiskie faktori: ieinteresēšana par darbībām ar apģērbu, skolotāja un bērna sadarbība.

Materiāli: lelle

Nodarbības gaita: skolotāja ienes grupā rotaļlietu – lelli un aicina bērnus sastāties aplī. Rotaļlieta sasveicinās ar katru bērnu latviešu valodā. Bet te pēkšņi klauvē pie durvīm viena ļoti netīra un nosmērējusies lelle. Skolotāja ar bērniem laipni aicina lelli ienākt telpā un sasveicināties, tad pievērš uzmanību lelles netīrajām drēbēm un rosina bērniem pastāstīt novēroto. Redzētais liek bērniem uzreiz izteikt domas.

Bērni:

Toms – *ui, pui* (cenšas notīrīt)

Jēkabs – *netīli mati* (rāda ar pirkstu)

Dārta – *lelle pui* (rāda ar pirkstu)

Rūta – *netīls kekliņš* (rāda ar pirkstu)

Jānis – *netīla pui* (rāda ar pirkstu)

Austra – *lellītei dēbes netīls*

Kirstens – *tas netīls* (rāda ar pirkstu)

Ruta – *ui lelle* (rāda ar pirkstu)

Mārtiņš – *kekls netīls*

Tiek jautāti jautājumi, lai iegūtās atbildes no bērniem veidojot izpratni par apģērba kārtību noteiktos apstākļos.

Skolotāja jautā – *kas lellītei ir netīrs?*

Austra – *seja dēbes*

Mārtiņš – *bikses*

Jānis – *kekla*

Skolotāja – *Ko darīt ar netīru apģērbu?*

Dārta – *mazgā ūdens*

Austra – *nost viukt*

Skolotāja – *Kā var notīrīt netīrumus?*

Mārtiņš – *ziepe*

Austra – *ūdenītī ziepē*

Jēkabs – *ziepītēm*

Nodarbības noslēgumā lelle ir priecīga, ka bērni ir tik gudri un palīdzējuši notīrīt netīrumus un apmainīt drēbes un skolotāja paslavē bērnus, jo bērni zina, ko darīt ar netīrām drēbēm. Skolotāja piedāvā bērniem rotaļāties ar lellēm jau minētās darbības sistemātiski veikt

noģērbt netīrās drēbes un ielikt groziņā, un lellīti notīra bērni ar mitrām salvetēm, uzvelk tīras drēbes un priecājās, parādot spogulī.

Darba autore secina, ka bērniem ir sekmēta ieinteresēšana par darbībām un darbības bija jēgpilnas un mērķtiecīgas bērnam, jo bērni bija aktīvi sarunām, patstāvīgi darbojās kā arī ieguva pieredzi par situācijas risinājumu.

Galda spēle „Apģērbu kartiņas”

Spēles mērķis: sekmēt prasmi veidot teikumus, attīstīt uzmanību, atmiņu, runu un domāšanu, pilnveidot lietvārdu un darbības vārdu locīšanas iemaņas.

Pedagoģiskie faktori: ieinteresēšana par darbībām ar apģērbu, skolotāja un bērna sadarbība.

Materiāli: groziņš, darba autores sagatavotās laminētās 51 kartiņu (18 bezkrāsainas, 28 krāsainas, 5 tukšās kartiņas) daļa no spēles skatīt 9. attēlā, pilnā komplektā pielikumā.

Nodarbības gaita: skolotāja ienes grupā rotaļlietu – lelli un aicina bērnus sasveicināties ar katru bērnu latviešu valodā. Skolotāja pastāsta, ka lellīte ir atnesusi savu mīļāko galda spēli, kuru drīkstam tagad uzspēlēt. Skolotāja ir sagatavojusi katram bērnam 4 kartītes groziņā un aicina bērniem pašiem pieiet pie plauktiņa, un pašam paņemt vienu groziņu un pieiet pie sava galda vietas.

9. attēls. galda spēle „Runājošās kartiņas”

Skolotāja stāsta, ka bērns pats drīkst paskatīties kartiņas attēlu un pats salikt rindīnā uz galda. Tad lellīte grib ar skolotāju pieiet pie katra bērna paklausīties ko bērns pastāstīs. **Bērni:**

Dārta – (aiziet paņemt lāci nosēdina blakus) *zeses veuk zeses veuk.*

Skolotāja – *paldies, tev Dārta, ka drosmīgi pastāstīji par savām kartiņām*

Jēkabs – *meitene kālās(kar) kekliņš*

Skolotāja – *paldies tev Jēkab, ka drosmīgi pastāstīji par savām kartiņām!*

Jānis – *ciuvēks, sakana bikse*

Skolotāja – *paldies, tev Jāni, ka drosmīgi pastāstīji par savām kartiņām! Labi*

Austra – *cilvēciņš ģēbjas dzeutans kekliņš*

Skolotāja – *paldies, tev Austra, ka drosmīgi pastāstīji tik daudz par savām kartiņām*

Mārtiņš – *tas il lielas kupes*

Skolotāja – *paldies, tev Mārtiņ, ka drosmīgi pastāstīji par savām kartiņām*

Kirstens – *saule viuka (velk) zābakus saule (šalle)*

Skolotāja – *paldies, tev Kirsten, ka drosmīgi pastāstīji tik daudz par savām kartiņām*

Rūta – *veuk nost bikses (rāda ar pirkstu pa bultiņu uz leju)*

Skolotāja – *paldies, tev Rūta, ka drosmīgi pastāstīji par savām kartiņām*

Kārlis – *pui kekls, dublains, dublains*

Skolotāja – *paldies, tev Kārli, ka drosmīgi pastāstīji par savām kartiņām! Labi*

Skolotāja aicina salikt groziņā kartiņas un nolikt atpakaļ plauktiņā lelles mīļāko spēli.

Nodarbības noslēgumā skolotāja aicina pateikt bērniem – *paldies lellītei, ka viņa mums visiem parādīja savu mīļāko galda spēli.*

Darba autore, analizējot spēli, secina, ka lietvārdus un darbības vārdus bērni nosauc, bet īpašības vārdus nenosauc. Secināms, ka ir jānoņem pilnīgi izkrāsotās un jāizlabo tā, lai ir krāsa nepilnīgi iekrāsota. Secināms arī, ka bērnam drošāk atbildēt, ja blakus atrodas rotaļlieta, ko pats izvēlējies. Ir sekmēta bērniem prasme veidot teikumus, saskaņot vārdu galotnes, prasme klausīties un atbildēt un jaunu vārdu nosaukumu iegaumēšana. Kā norāda I. Miltiņa un Z. Skribanovska (2020), kad bērns ir daudzas reizes dzirdējis priekšmeta nosaukumus (piemēram, kreklis), darbības nosaukumus (uzvilkt, atrast), var lūgt bērnam atrast pazīstamus priekšmetu un darbību ar priekšmetu kartītēs attēloto, tad arī priekšmetiskais un darbības vārdu krājums pakāpeniski pieaug.

Galda spēle „Kartītes” (lietvārdi un īpašības vārdi).

Spēles mērķis: sekmēt prasmi veidot teikumus, pilnveidot lietvārdu un īpašības vārdu krājumu.

Pedagoģiskie faktori: ieinteresēšana par apģērbu un krāsu nosaukumiem, skolotāja un bērna sadarbība.

Materiāli: groziņš, darba autores sagatavotās laminētās 15 divu komplektu līdzīgās apģērbu krāsainās kartiņas.

Nodarbības gaita: atrodi vienādos pārus. Skolotāja pēcpusdienas cēlienā piedāvā katram bērnam individuāli vai grupā šo spēli „Kartītes”. Skolotāja ienes grupā rotaļlietu – lācīti un aicina bērnus

sasveicināties ar katru bērnu latviešu valodā. Skolotāja pastāsta, ka lācēns ir atnesis savu vismīļāko galda spēli un aicina pašam paņemt plauktiņā groziņu pie brūnā lāča.

Bērns:

Jānis – *zīve tas*

Skolotāja – *Jā! Jāni tā ir zivs!*

Jānis – *eku veu zīve*

Skolotāja – *re divas vienādas tev gan labi sanāca urrā!*

Jānis – *le actina*

Skolotāja – *Jā! Actiņa. Kur ir otra sarkana cepure ar actiņu?*

Jānis – *tā sisina*

Skolotāja – *Jā! Sirsniņa. Kādā krāsā ir sirsniņa ?*

Jānis – *sisnina*

Jānis – *eku veu actina aplaudē pats.*

Skolotāja – *Jāni, tu atradi otru actiņu jā labi!*

Jānis – *es pati*

Jānis – *le veu sisnina*

Skolotāja – *jā! Jāni tu pats atradi vēl vienu sirsniņu!*

Jānis – *meklē, eku ege*

Skolotāja – *jā tā ir egle!*

Jānis – *le kaķis nau*

Skolotāja – *jā! Tas ir kaķis un kaķis saka ņau. Jāni, tu gan esi gudrs!*

Jānis – *le veu , veu ege, rāda abas egles.*

Skolotāja – *jā! Tā ir vēl viena egle! Tev Jāni, sanāca brīnišķīgi! Divas egles!*

Bērna darbošanās atspoguļota 10. attēlā.

10. attēls. galda spēle „Kartītes (priekšmetu un īpašības)”

Nodarbības noslēgumā skolotāja lūdz Jānim pašam nolikt groziņā, tad plauktā atpakaļ spēles kartiņas.

Darba autore secina, ka šī spēle efektīvi sekmē ieinteresēšanu un iegaumēšanu par lietvārdiem un īpašības vārdiem, jo bērnam ir vēlme šo spēli atkārtoti spēlēt.

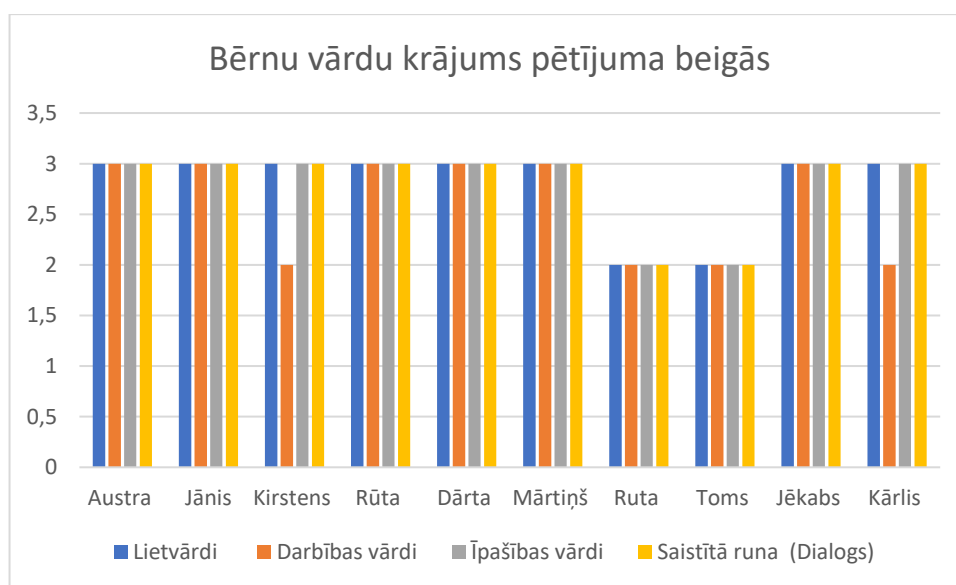
2021. gada decembrī tika veikta atkārtota bērnu vārdu krājuma aktivizēšanas attīstības vērtēšana. Tika izmantoti tie paši kritēriji, kas sākotnējā izvērtēšanas reizē. Iegūtie rezultāti redzami 3. tabulā.

3. tabula. Iegūtie rezultāti par vārdu krājumu pētījuma beigās

Bērna vārds	Lietvārdi	Darbības vārdi	Īpašības vārdi	Saistītā runa (Dialogs)	Iegūtie punkti
Austra	3	3	3	3	12
Jānis	3	3	3	3	12
Kirstens	3	2	3	3	11
Rūta	3	3	3	3	12
Dārta	3	3	3	3	12
Mārtiņš	3	3	3	3	12
Ruta	2	2	2	2	8
Toms	2	2	2	2	8
Jēkabs	3	3	3	3	12
Kārlis	3	2	3	3	11
Iegūtie punkti	28	26	28	28	110

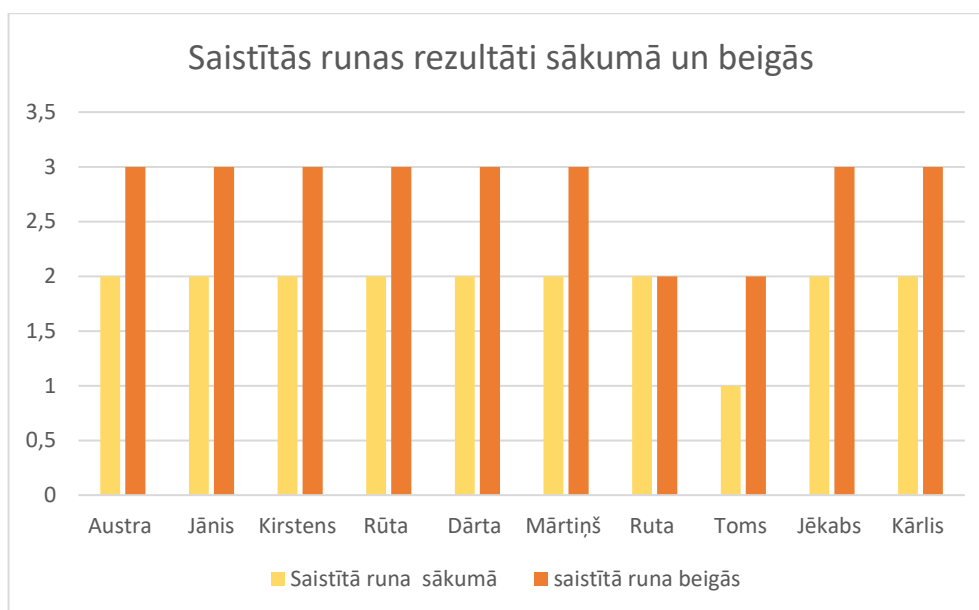
Šo divu mēnešu laikā bērniem tika piedāvātas atšķirīgas rotaļnodarbības, spēles, kuras skolotāja, pielietoja dažādas jomas – valodu, matemātiku, dabaszinātni, sociālā, kultūru un pašizpaušmi mākslā. Gandrīz visiem grupas bērniem ir pieaugusi iekšējā drošības sajūta, iesaistīties un līdzdarboties rotaļās, spēlēs, ka arī pilnveidojusies saskarsmes spējas. Tātad var teikt, ka adaptācijas periods ir beidzies.

Tabulā var pamanīt, ka ir bērni, kuriem rādītāji ir stipri augstāki, salīdzinājumā ar rādītājiem pētījuma sākumā. Apguves rādītāji ir krietni uzlabojušies no 10 bērniem 6 bērniem ir augsts līmenis. Kā redzams izņemot vienu bērnu, kurš bieži slimoja un neapmeklēja pirmsskolu, rādītājs ir nemainīgs. Tomēr pārējiem bērniem ir uzlabojušies rezultāti runāt prasmē. Tas tiek salīdzināts un attēlots zemāk (skatīt 10. attēlu).

10. attēls. Bērnu vārdu krājums pētījuma beigās

Šajā attēlā var secināt, ka rādītāji, salīdzinot ar pētījuma sākumu, ir krietni auguši, jo no 10 padziļināti vērtētiem bērniem 8 bērni spēj droši nosaukt lietvārdus, 6 bērni spēj droši nosaukt darbības vārdus, 8 bērni spēj droši nosaukt īpašības vārdus, 8 bērni spēj droši savienot 2 – 3 vārdus teikumā. Tas tiek salīdzināts un attēlots zemāk (skatīt 11. attēlu).

11. attēls. Saistītās runas rezultāti sākumā un beigās

Šajā attēlā ir redzams, ka, novelkot paralēles, izņemot vienu, visi pārējie apguves rādītāji ir ievērojami auguši. Straujais vienmērīgais kāpums apguves rādītājiem ir redzams tieši spējā runāt īsus teikumus, kā arī spējā klausīties, izprast dzirdēto un spējā atbildēt.

Pamatojoties uz redzamajiem apguves rādītājiem, pētījuma sākumā un beigās, var secināt, ka izvirzītā hipotēze ir apstiprinājusies. Praktiskajā pētījuma daļā var spilgti novērot bērnu vēlmi zinātkāri apgūt runas prasmi dažādu mērķu sasniegšanai, kā, piemēram, uz lelles jautājumu atbildēšanu.

Secinājumi

1. Bērnam no 2 – 3 gadu vecumā ir svarīgs posms, saistītās runas prasmes pamatu apgūšanā, kas pedagogam ir jāveido pakāpeniski un saplānoti.
2. No 2 – 3 gadus veciem bērniem raksturīga vēlme darboties, iepazīt, izpētīt sevi un apkārtni ar pieaugušajiem, kam ir neaizstājama loma runas darbībai. Bērns izrāda zināmu iniciatīvu, un to rosina ārējie un iekšējie pamudinājumi.
3. Pirmsskolā bērnam ir jābūt aprūpētam un jājūtas droši, ērti, veseram, jo tas veicina zinātkāri komunicēt.
4. Rotaļa ir bērna dzīves darbības pamatā, kas rada bērnam daudzveidīgas situācijas, kas jāatrisina gan ar runu, gan ar mīmiku, žestu līdzekļu palīdzību, tās veicina bērna valodas apguvi un socializāciju, arī rada prieku un gandarījumu saziņas procesā.
5. Pirmsskolā pedagogam sarunas laikā ar bērnu ir svarīgi uzturēt acu kontaktu un, sadarbojoties ar bērnu, noteikti vajadzētu piedomāt par savu mīmiku, balsi, žestiem, jo bērni uztver neverbālo vēstījumu.
6. Lai veidotu plašu vārdu krājumu, pieaugušajam nepieciešams runāt par darbību, ko pats dara. Runā nepieciešams izmantot vienkāršus vārdus un frāzes.
7. Pētījuma laikā, lai aktivizētu bērnu vārdu krājumu, skolotāja veidoja rotaļīgas situācijas, uzdeva bērniem vienkāršus jautājumus. Pētījums apstiprināja to, ka bērni cenšas atbildēt uz skolotāja jautājumiem. Nepieciešams arī novērot bērna skatienu un noteikt, vai bērns ir sapratis skolotāja teikto, vai novēršas, apjūk.
8. Pētījuma laikā hipotēze: *Jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu runa tiks veicināta, ja: pedagogiskajā procesā nodarbībās tiek izmantoti rotaļu elementi, kas piesaista bērnu uzmanību; rotaļnodarbībās tiek uzdoti vienkārši jautājumi, vaicāts un cienīts bērnu viedoklis, bērns iesaistās daudzveidīgās rotaļās, īstenojot sadarbību ar pieaugušo un bērniem, ir apstiprinājies.*

Priekšlikumi

1. Lai bērni labprāt ar interesi un uzmanību darbotos, rotaļnodarbībās un spēlēs var izmantot kādas rotaļlietas tēlu, kuru bērni ievēros un uzklausa.
2. Pirmsskolā pedagoga uzdotie jautājumi bērnam, liek domāt un atbildēt, kas aktivizē vārdu krājumu un sekmē sasniedzamo rezultātu.
3. Pirmsskolā, lai pievērstu bērnu uzmanību pedagogam ir vajadzīga tēla situācija, jo tas piesaista cilvēcisku, emocionālu uzmanību, kas rosina vēlmi bērnos runāt, palīdzēt to atrisināt.
4. Bērnam ir jāsaņem atbalsts un uzslavas no pedagoga puses, jo tā ir nozīmīga saikne starp bērnu un pedagogu, lai sekmētu sasniedzamo rezultātu.

Literatūras un avotu saraksts

1. Anspoka, Z. (2008). *Latviešu valodas didaktika*. Rīga: RaKa.
2. Augstkalne, D., Līduma, A., Stangaine, I., Špona, A. (2015). *Bērna sasniegumu veicināšana pirmsskolā*. Rīga: RaKa.
3. Bāra, A. (2016). *Runā ar mani māmiņ*. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC.
4. Brice, B. (2007). *Pirkstiņu rotaļas*. Rīga: RaKa.
5. Brice, B. (2013). *Viss sākas ar rotaļu*. Rīga: RaKa.
6. Dzintere, D., Stangaine, I. (2007). *Rotaļa – bērna dzīvesveids*. Rīga: RaKa.
7. Dzintere, D., Stangaine, I., Augstkalne, D. (2014). *Bērna komunikatīvās kompetences attīstība*. Rīga: RaKa.
8. Eden, T. S. (2008). *Play Works Helping Children Learn through Play*. Publisher: AuthorHouse (July 21, 268).
9. Freiberga, I., Dzintere, D., Augstkalne, D. (2009) *Bērna valoda jaunradē un rotaļās*. Rīga: SIA „Izglītības soļi”.
10. Gēbele, I. (2012). *Pasaku dziedinošais spēks*. Izdeva: Biedrība bērni bērniem.
11. Glaser, D. (2000). *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*. 97 – 117.
12. Golubina, V. (2007). *Pirmsskolas pedagoga rokasgrāmata*. Rīga: SIA „Izglītības soļi”.
13. Hadaņonoka, I., Hadaņonoka, L. (2014). *Kā raisās valodiņa*. Rīga: N.I.M.S.
14. Helminga, H. (2006). *Montesori pedagoģija*. Rīga: Apgāds Jumava.
15. Irbe, A., Lindenberga, S. (2017). *Bērns runāt mācās ģimenē*. Rīga: RaKa.
16. Kramiņš, E. (2005). *Runas prasme saziņā*. Rīga: Turība.
17. Landy, S. (2009). *Pathways to Competence. Encouraging Healthy Social and Emotional Development in Young Children*. Baltimore, Maryland: Paul H. Brookes Publishing Co.
18. Lūse, J., Miltiņa, I., Tūbele, S. (2012). *Logopēdijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: RaKa.
19. Markus, D. (2003). *Bērna valoda: no pirmā klieziņa līdz pasakai*. Rīga: Apgāds Rasa ABC.

20. Markus, D. (2007). *Vecumu grupu valodas īpatnības Latvijā: Lingvistiskais, sociālais un kultūras aspekts*. Rīga: SIA „Izglītības soļi”.
21. Markus, D., Vulāne, A. (2015). *Bērnu valoda Latvijā 21 gadsimtā*. Rīga: Zinātne.
22. Markus, D., Vulāne, A. (2017). *Bērnu valoda Latvijā 21 gadsimtā III*. Rīga: Zinātne.
23. Mārtinsone, K., Miltuze, A. (2015). *Psiholoģija 1*. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC.
24. Miltiņa, I. (2005). *Skaņu izrunas traucējumi*. Rīga: RaKa.
25. Miltiņa, I., Skribanovska, Z. (2020). *Saistītās runas sekmēšana*. Rīga: RaKa.
26. *Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem*. (30.11. 2018). MK noteikumi Nr. 716. Redakcija: 01.09.2019. Rīga: Latvijas Vēstnesis.
27. *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. (2000). Rīga: Zvaigzne ABC.
28. Piažē, Ž. (2002). *Bērna intelektuālā attīstība*. Rīga: Pētergailis.
29. Pichayapinyo, P., Pawwattana, A., Thongvichaen, S., (2008). *Parenting styles, emotional intelligence and intelligence quotiens in Thai school-aged children in Tukdang community*. Journal of Public Health.
30. Pipere, A. (2011). *Ievads pētniecībā stratēģijas dizaini metodes*. Rīga: RaKa.
31. *Pirmsskolas mācību programma*. (2019). Pieejams: <https://mape.skola2030.lv/resources/10>
32. Seldins, T. (2020). *Izaudzināt brīnišķīgu bērnu Montesori metode*. Rīga: Zvaigzne ABC.
33. Skujiņa, V., Anspoka, Z., Kalnbērziņa, V., Šalme, A. (2011). *Lingvodidaktikas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Jelgava.
34. Sternberg, R. (2004). *Definitions and Conceptions of Giftedness*, 208.
35. Svence, G. (1999). *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC.
36. Vigotskis, Ļ. (2002). *Domāšana un runa*. Madona: Eve.
37. Višķere, Z. (2019). *Mazais pētnieks*. Rīga: Apgāds Jumava.
38. Višķere, Z. (2017). *Spēlējies un audz*. Rīga: Apgāds Jumava.
39. Выготский Л.С. (1999). Мышление и речь. Изд. 5. Испр. – М.: Лабиринт.

Pielikumi

1.pielikums. Anketa vecākiem

Labdien! Mani sauc Inese Bērziņa. Esmu Latvijas Universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes, studiju programmas Pirmsskolas izglītības skolotājs, studente. Kvalifikācijas darbā veicu pētījumu ar mērķi izpētīt jaunākā (2 – 3) pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma aktivizēšanu ar rotaļnodarbību un spēļu organizāciju.

Aicinu Jūs piedalīties pētījumā un sniegt atbildes uz anketas jautājumiem. Jūsu sniegtās atbildes ir konfidenciālas un tiks izmantotas tikai konkrētā kvalifikācijas darba ietvaros apkopotā veidā.

Lūdzu, apvelciet vienu, Jūsprāt, atbilstošo atbildi ar aplīti!

1.Ar ko bērns visbiežāk nodarbojas brīvajā laikā ģimenē ?

1. Spēlējas ar pieaugušo
2. Skatās Elektroakustisku ierīci (telefons, TV)
3. Cits variants _____.

2. Kādas kartīšu (attīstošās) spēles bērns izvēlas?

1. Priekšmetu
2. Krāsu
3. Dzīvnieku

3 Vai bērns patstāvīgi mājas vidē interesējas apskatīt ilustrāciju grāmatas, žurnālus.

1. Bieži
2. Reti
3. Cits variants _____.

4. Cik bieži kopīgi pavadāt laiku spēlējoties ar bērnu?

1. Katru dienu
2. 2 x nedēļā
3. Dienu vakaros

4. Cik kartīšu (attīstošās) spēles bērnam ir pieejamas mājās vidē?

1.pielikuma turpinājums. Anketa vecākiem.

1. Mazāk nekā 3
2. No 3 līdz 10
3. Vairāk nekā 10

6. Vai atbalstāt bērna vārdu krājuma aktivizēšanu pirmsskolā?

1. Jā
2. Nē
3. Cits variants _____.

Paldies par atsaucību!

2. pielikums. Rotaļnodarbības un spēles attēlos.

12. attēls. Lelles ģērbšana

13. attēls. Velk zilas zeķes

14.attēls. Atrod krāsu pāriņi un aizpogā

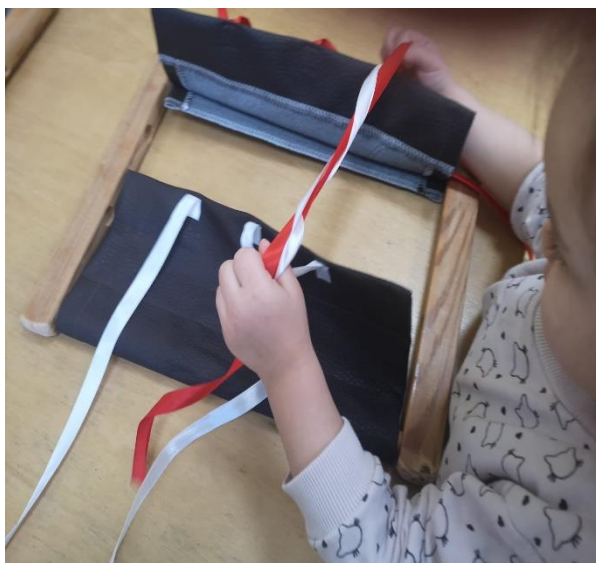

15. attēls. Izkar pie striķa lelles drēbītes

2.pielikuma turpinājums. Rotaļnodarbības un spēles attēlos.

16.attēls. Aizsien lentītes

17.attēls. Atsien lentītes

18.attēls. Atpogā pogas

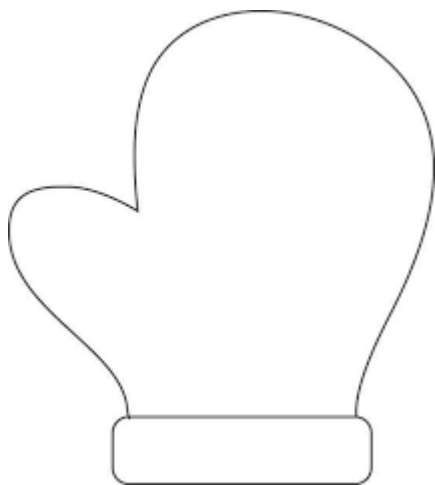
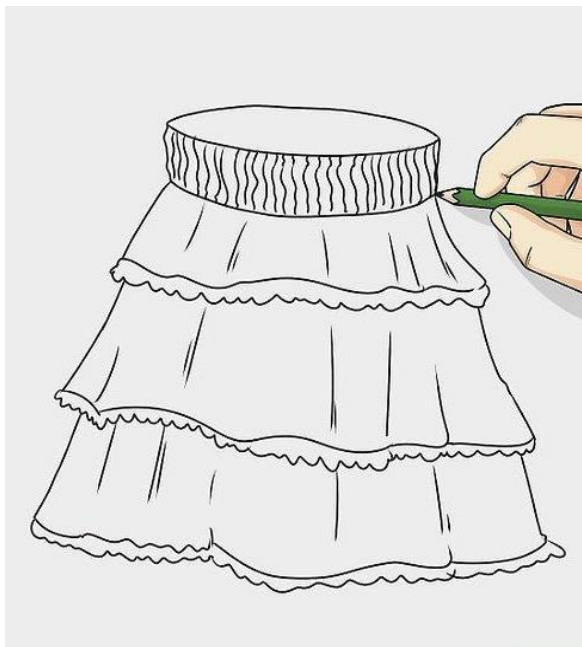
19.attēls. Atver un aizver aizdari

20. attēls. *Noslēpumu somiņa. Kas ir somiņā?*

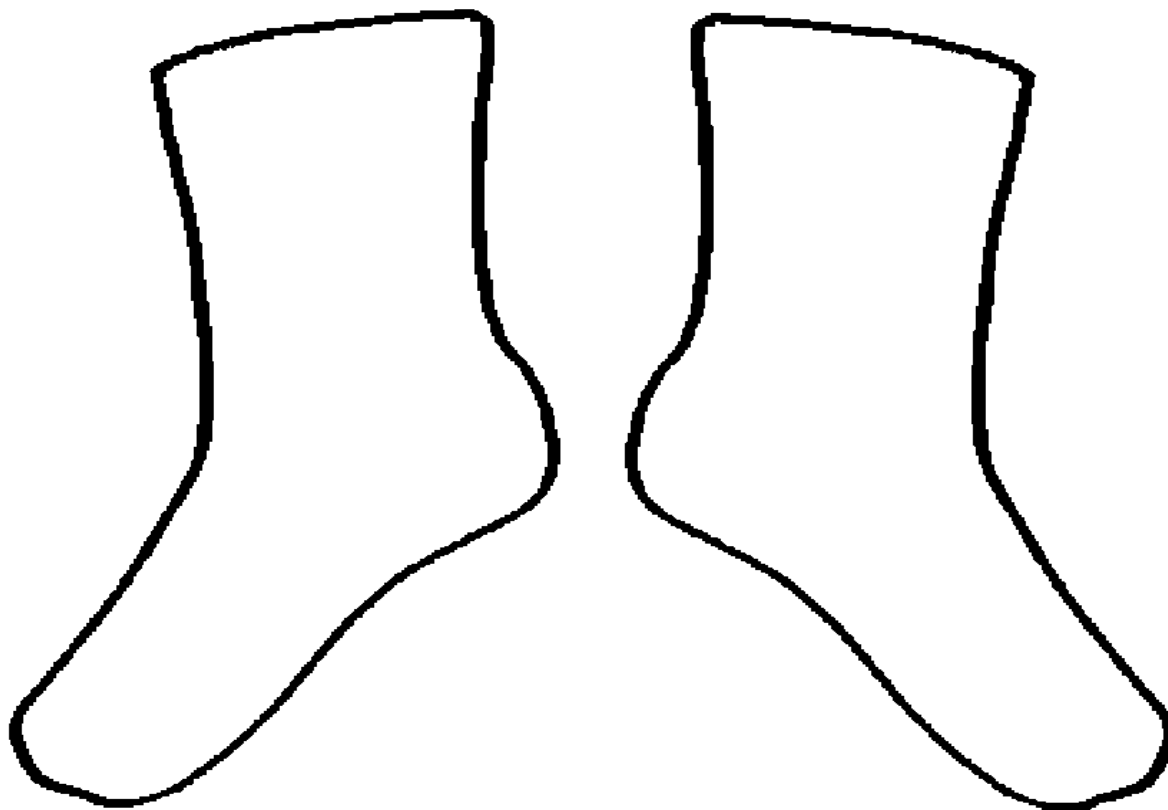
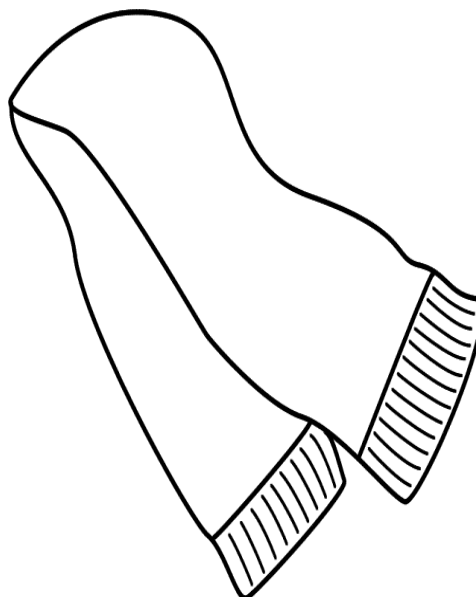
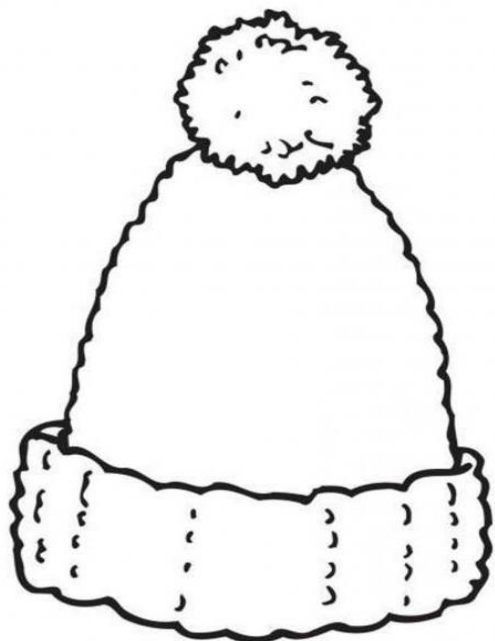
3.pielikums. Kartītes spēle kopijas.

21. attēls Kartītes spēles kopija.

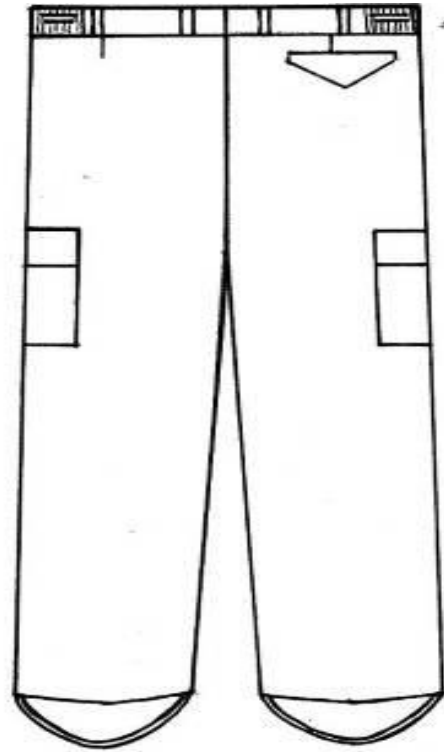
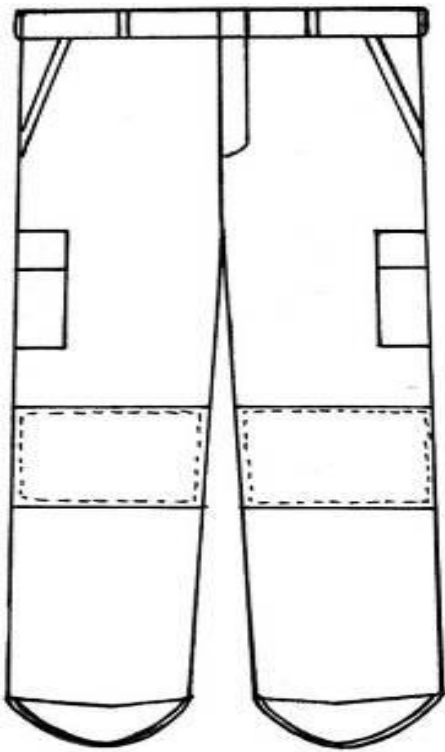
3.pielikuma turpinājums. Kartītes spēle kopijas.

22. attēls Kartītes spēles kopija.

3.pielikuma turpinājums. Kartītes spēle kopijas.

23. attēls Kartītes spēles kopija.

4.pielikums. Kartītes spēles izmantotie kopijas attēli.

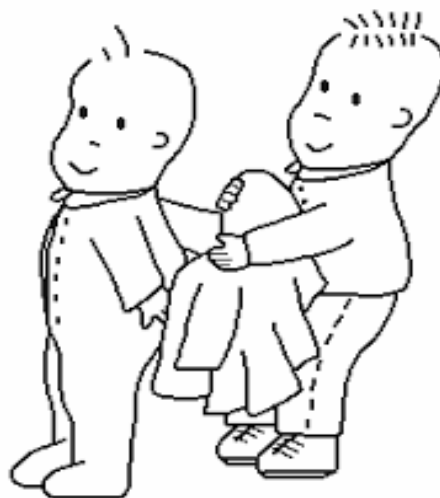
24. attēls. Izmantotās kartītes spēles kopija.

4. pielikuma turpinājums. Kartītes spēles izmantotie kopijas attēli.

25. attēls. Izmantotās kartītes spēles kopija.

Almost Ready

4.pielikuma turpinājums. Kartītes spēles izmantotie kopijas attēli.

26. attēls. Izmantotās kartītes spēles kopija.

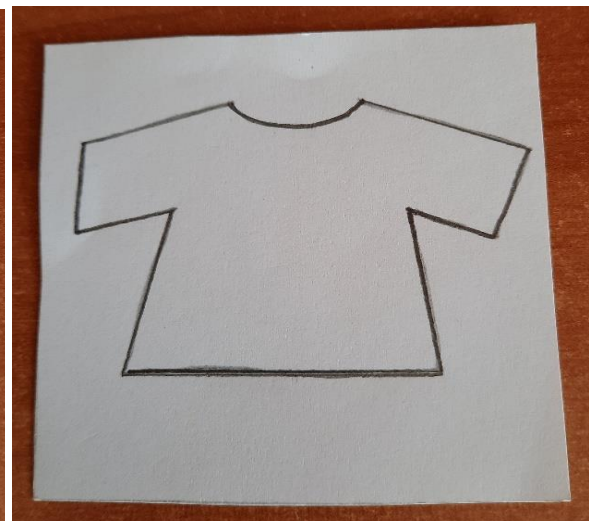

4.pielikuma turpinājums. Kartītes spēles izmantotie kopijas attēli.

27. attēls. Izmantotās kartītes spēles kopija.

28. attēls Fragments no iekrāsotām un neiekrāsotām spēles kartiņām.

GALVOJUMS

Es, Inese Bērziņa

apliecinu, ka darbs izstrādāts atbilstoši zinātniskās ētikas principiem.

Darbā izmantotā literatūra u. c. avoti norādīti literatūras u. c. avotu sarakstā. Dažāda veida informācijai (atziņām, citātiem, attēliem, tabulām u. c.), kas iegūta no minētajiem avotiem, pētnieciskajā darbā un tā pielikumos norādītas atsauces.

Darba autors

Inese Bērziņa
(vārds, uzvārds)

(paraksts)

Datums: 02.05.2022.

*ŠIS DARBS PARAKSTĪTS AR DROŠU ELEKTRONISKO PARAKSTU UN SATUR LAIKA ZĪMOGU.

IZZĪŅA PAR AIZSTĀVĒŠANU

Kvalifikācijas darbs izstrādāts

LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē

Ar savu parakstu apliecinu, ka darbs izstrādāts patstāvīgi.

Darba autors Inese Bērziņa _____
(vārds, uzvārds, paraksts)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Darba zinātniskais vadītājs _____
(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds, paraksts)

Kvalifikācijas darbs aizstāvēts

Pārbaudījuma komisijas 20 ____ .gada _____ sēdē, protokola Nr. _____
vērtējums _____
(vērtējums) (vērtējums vārdiem)

Valsts pārbaudījuma
komisijas priekšsēdētājs _____
(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds)

(paraksts)

***ŠIS DARBS PARAKSTĪTS AR DROŠU ELEKTRONISKO PARAKSTU UN SATUR LAIKA ZĪMOGU.**